

H. J. RYGIER i H. APFELBAUM-JABŁONOWSKI

SZKOLNICTWO W SZWECJI

NAKŁADEM TOW. WYD. „KSIĄŻKA POLSKA”
SKŁAD GŁÓWNY W POLSKIEJ SKŁADNICY POMOCY SZKOLNYCH
WARSZAWA, NOWY-SWIAT 33

1920.

**Dolnośląska Biblioteka Pedagogiczna
we Wrocławiu**

WRO0135645

24050

H. J. RYGIER i K. APFELBAUM-JABŁONOWSKI

SZKOLNICTWO W SZWECJI

3973

Nakładem TOW. WYD. „KSIĄŻKA POLSKA“
Skład główny w POLSKIEJ SKŁADNICY POMOCY SZKOLNYCH
Warszawa, Nowy Świat 33

1919

Dolnośląska Biblioteka Pedagogiczna
we Wrocławiu

WRO0135645

Centr. Biblioteka Pedagog.
Kuratorium Chr. Szkół Wrocl.
we Wrocławiu
nr. inw. *A 443*

PRZEDMOWA.

Praca niniejsza oparta głównie na danych odnośnego rozdziału wielkiej dwutomowej monografji historyczno-statystycznej p. t. „Szwecja“, wydanej w językach: szwedzkim, angielskim i niemieckim w Stockholmie, podług 2-go wydania niemieckiego z r. 1913, obejmuje całe szkolnictwo w Szwecji i obrazuje jego rozwój, jego samorodne cechy na tle stosunków narodowych, religijnych, społecznych i politycznych oraz stan obecny, ilustrując szczegółowo, z podaniem dat, nazw, danych statystycznych i t. p., stan szkolnictwa elementarnego, średniego, wyższego i zawodowego. W każdym z tych rodzajów szkolnictwa wymienione są i szczegółowo opisane wszystkie istniejące obecnie w Szwecji typy szkół; tak np. w typie szkół niższych opisane są: szkoły elementarne i ich rodzaje, szkoły uzupełniające, domy pracy dla dzieci, szkoły dla dzieci anormalnych, dla dzieci ułomnych, dla umysłowo chorych, zakłady wychowawczo-opiekuńcze, zakłady dla małoletnich przestępców, oświata ludowa (uniwersytety ludowe, kursy naukowo-popularne, biblioteki ludowe) i t. p. Tak samo przedstawiono podział szkół średnich, wyższych ogólnych jak i elementarnych, średnich i wyższych zawodowych, obejmując zarówno szkoły państwowe, miejskie, społeczne, gminne i t. p., jak i prywatne. Opisując oddzielne szkoły i przytaczając zasady prawne, na których się opierają, autorowie podają ich ustrój, stosunek do władz, koszt utrzymania, prawa kierowników, kategorie

nauczycieli, ich płacę, prawa do podwyżek i emerytury, przygotowanie naukowe żądane od kandydatów na uczniów i uczennice, liczbę uczniów, ich stosunek liczbowy do ludności, do nauczycieli, program nauczania, pomoce szkolne, urządzenia higieniczne, wyniki nauczania i t. d. Wartość pracy powiększają poczynione w wielu miejscach w odnośnikach porównania ze stosunkami obecnymi w Polsce. Ze względu na swoiste stosunki szwedzkie dane są b. pouczające i ciekawe. Praca nadaje się pod każdym względem do wydania i wobec organizowania się szkolnictwa polskiego przynieść może niewątpliwą korzyść.

Jest to pierwsza obszerniejsza w naszym piśmiennictwie monografia szkolnictwa w obcych krajach, oparta na danych źródłowych. Pożądanem byłoby opracowanie w ten sam sposób dalszych monografji, dotyczących szkolnictwa w innych krajach. Dotychczasowe bowiem wiadomości nasze w tej dziedzinie opierają się przeważnie na ulotnych artykułach, rozrzuconych po różnych czasopismach, opartych na niewiadomych źródłach, lub zawierających najczęściej wrażenia osobiste osób, zwiedzających przygodnie i pobieżnie szkoły zagraniczne, zazwyczaj nawet w czasie wakacyj, gdy szkoły są nieczynne. Stało się przeto szczęśliwie, że opracowania tej książki podjęły się osoby, tak bardzo w tym kierunku kompetentne.

M. Heilpern.

23/XII 1918 r.

Ustroj państwowy Szwecji i Anglii są bodaj jedynymi we współczesnej Europie, które samorodnie i stopniowo kształtowały się współzrędnie z politycznym i społecznym rozwojem kraju na gruncie narodowym. Tem tłumaczą się wielorakie osobliwości ustroju Szwecji wogóle, a więc i w zakresie szkolnictwa, jak najściślej związanego i uzależnionego od organizacji kościoła szwedzkiego.

Troska o szkolnictwo należała w wiekach ubiegłych wyłącznie do duchowieństwa. Zrozumiałe to było dla tych czasów, gdy wogóle wykształcenie naukowe niezbyt daleko wykraczało po za granice wiedzy teologicznej. Z biegiem czasu, gdy badania naukowe obejmowały wciąż nowe dziedziny, wykształcenie teologiczne traciło coraz bardziej na swej uniwersalności, zyskując charakter określonej specjalności. Z drugiej strony, wskutek rozwoju pedagogiki, stale zwiększały się wymagania, stawiane szkolnictwu, jako odrębnej specjalności. Stąd i w Szwecji, jak stwierdza subwencjonowane przez rząd półrządowe wydanie „Szwecji“ (str. 376, t. I), coraz silniej zaznacza się dążność do „rozdzielenia kościoła i szkoły“. Emancypacja ta, zgodnie z charakterem rozwoju ustroju szwedzkiego, idzie stopniowo, o czem nieco niżej.

Obecnie jeszcze (przynajmniej w r. 1914) zarówno kościół, jak i szkoły należą do jednego ministerstwa, t. j. do ministerstwa wyznań. Dla stopniowego oddzielania spraw kościelnych od szkolnych utworzono przy ministerstwie wyznań w 1904 r. naczelną dyrekcję szkolnictwa wyższego (t. j. i dla gimnazjów i szkół realnych sześcioletnich), a w roku 1913 — naczelną dyrekcję szkolnictwa elementarnego; wreszcie w 1912 r. królewska komisja do opracowania projektu

organizacji niższego szkolnictwa technicznego zaprojektowała utworzenie naczelnej dyrekcji szkolnictwa technicznego.

W 1908 r. wyłoniona została komisja ministerjalna do opracowania projektu reorganizacji władz centralnych; komisja ta złożyła w 1912 r. projekt wydzielenia spraw szkolnictwa, nauki i sztuki z ministerstwa wyznań i utworzenia oddzielnego ministerstwa oświecenia, nauki i sztuki. Los tego projektu nie jest nam bliżej wiadomy.

Ponieważ zobrazowane w niniejszej publikacji szkolnictwo szwedzkie funkcjonowało w ramach ministerstwa wyznań, przeto dla jasności, następujących rozdziałów podajemy w ogólnych zarysach te działy organizacji kościoła szwedzkiego, które związane są ze szkolnictwem.

Szwecja podzielona jest na 12 biskupstw; biskup uppsalski nosi tytuł arcybiskupa i jest „primus inter pares“. Przy biskupach są kapituły (konsystorze), składające się z proboszcza parafii katedralnej głównego miasta biskupstwa i z pewnej liczby nauczycieli (lektorów) szkół średnich, a w miastach uniwersyteckich — z profesorów wydziału teologicznego. Biskup nie posiada głosu rozstrzygającego, lecz dzieli go z innymi członkami kapituły, która decyduje sprawy kolegiąlnie. Biskupstwa podzielone są na 188 eforatów, na których czele stoją superintendenci. Eforaty dzielą się na pastory, których jest 1,397. Pastory składają się przeważnie z więcej niż jednej gminy kościelnej; ogółem gmin kościelnych jest 2,558.

Gmina kościelna oddawna jest jednocześnie ośrodkiem życia gminnego świeckiego. Naczelnym organem gminy jest zebranie gminy kościelnej, którego przewodniczącym jest z urzędu pastor, a członkami — wszyscy mający prawo głosu mężczyźni, kobiety i osoby prawne; do zebrania gminnego należą między innymi decyzje w sprawach kościelnych i oświatowych. Zebranie gminne wybiera na 4 lata dwie delegacje: radę kościelną i radę szkolną, którym z urzędu przewodniczy pastor.

Szczegóły, dotyczące zarządu szkolnictwem, w czym duchowieństwo odgrywa dominującą rolę, omówione są przy poszczególnych działach szkolnictwa.

Nauczanie elementarne.

Dzięki wpływom i pracy duchowieństwa ludność Szwecji już w połowie XVII wieku była o tyle oświeconą, że w wielu bardzo miejscowościach umiano czytać. Ruch w kierunku zorganizowania powszechnego nauczania znalazł wyraz w „Prawie kościelnem” z 1686 r., które orzekło, iż „duchowni winni z całą usilnością działać w tym kierunku, żeby parobcy i dziewczęta uczyli się czytać, by własnymi oczami mogli widzieć to, co Bóg w Piśmie Świętem podał i rozkazał”. Również w myśl tego prawa powszechne nauczanie, które dotychczas wchodziło w zakres spraw kościoła, stało się od-tąd jednocześnie obowiązkiem i państwa. Było ustanowione pewne „minimum” wiadomości, jakie przystępujący do Komunji [Św. lub do małżeństwa musiał posiadać. Skutkiem tego znacznie się rozwinęła nauka czytania i katechizmu.

W wieku XVIII praca oświatowa rozwijała się powoli, ale stale. Głównym powodem nauczania był ruch w kierunku podniesienia znajomości wiary, gospodarstwa rolnego i przemysłu. W wielu miejscowościach powstawały szkoły, atoli zorganizowanej akcji szkolnej w kierunku realizacji obowiązkowego nauczania jeszcze nie było. Dopiero w wieku XIX powszechnie odezwały się głosy, że szkoły muszą być w każdej gminie, i że nauczanie musi być obowiązkowe. Po wielu tarcjach ukazało się w r. 1842 pierwsze szwedzkie prawo, dotyczące szkolnictwa elementarnego; prawo to głosiło, że każda gmina posiadać musi jedną przynajmniej szkołę, przyczem nauczyciel ma być zatwierdzany przez władze. Zasłużonymi mężami przy przeprowadzaniu tego prawa byli hr. Torsten Rudenschöld i T. F. Carlsson.

Szkoły elementarne należą do organizacji gminnych, popierane są jednak przez państwo i podlegają nadzowi władz państwowych i kościelnych. Każda gmina tworzy okręg szkolny, którego zwierzchnikiem jest zebranie parafjalne. Władzą wykonawczą jest rada szkolna, składająca się z proboszcza jako przewodniczącego i czterech innych członków (bez różnicy płci), wybranych z parafji. Na posiedzeniach

TABLICA I.

Liczba szkół elementarnych.

LATA	Ogółem szkół elementarnych					W tem szkół ruchomych					o/ o szkół ruchom- nych
	Wy- szszych (a)	Właści- wych (b)	Mniej- szych (c) (pomocn.)	Nizszych (d)	Razem	Właści- wych (b)	Mniej- szych (c) (pomocn.)	Nizszych (d)	Razem		
1886	11	4323	1128.	4597	10059	821	532	1846	3199	31,8	
1886—90	11	4433	1191	4713	10348	803	540	1803	3146	30,4	
1891—95	12	4633	1382	4891	10918	745	579	1640	2964	27,1	
1896—900	15	4872	1613	5143	11643	673	668	1405	2746	23,5	
1901—05	18	5511	2066	5728	13323	525	755	1121	2401	18,0	
1906—10	25	5967	2309	6184	14485	319	722	823	1864	12,9	
1910	31	6151	2397	6352	14931	240	717	722	1679	11,2	
1911	32	6204	2447	6434	15117	220	728	670	1618	10,7	

TABLICA I.

Liczba szkół elementarnych.

LATA	Ogółem szkół elementarnych					W tem szkół ruchomych				% szkół ruchomych
	Wyższych (a)	Właści- wych (b)	Mniej- szych (c) (pomocn.)	Niższych (d)	Razem	Właści- wych (b)	Mniej- szych (c) (pomocn.)	Niższych (d)	Razem	
1886	11	4323	1128	4597	10059	821	532	1846	3199	31,8
1886—90	11	4433	1191	4713	10348	803	540	1803	3146	30,4
1891—95	12	4633	1382	4891	10918	745	579	1640	2964	27,1
1896—900	15	4872	1613	5143	11643	673	668	1405	2746	23,5
1901—05	18	5511	2066	5728	13323	525	755	1121	2401	18,0
1906—10	25	5967	2309	6184	14485	319	722	823	1864	12,9
1910	31	6151	2397	6352	14931	240	717	722	1679	11,2
1911	32	6204	2447	6434	15117	220	728	670	1618	10,7

radę może być obecny nauczyciel (ka) — kierownik (czka) szkoły z głosem jednak tylko doradczym. Przynajmniej raz jeden podczas roku szkolnego (8-miesięcznego) przewodniczący rady obowiązany jest zwołać ciało nauczycielskie danego okręgu szkolnego w celu narady nad sprawami szkół, stanem nauczania, potrzeb i t. p. Każdy okręg winien posiadać przynajmniej jedną szkołę stałą, t. j. czynną przez cały rok szkolny w tej samej miejscowości; oprócz szkół „stałych“ Szwecja posiada dla trzech niższych typów szkoły elementarnej (patrz tabl. I) t. zw. szkoły „ruchome“, czynne w ciągu roku w paru miejscowościach kolejno.

Mamy tu 4 typy szkoły elementarnej. Zasadniczym jest szkoła „właściwa“ (b), której pododdziałem dla początkujących jest szkoła „niższa“ (d) t. zw. „småskolan“. Szkoła „mniejsza“ (c) jest pomocniczą w tych okolicach danego okręgu szkolnego, gdzie duża odległość od szkoły właściwej nie pozwala młodszym dzieciom uczęszczać do niej. (Wchodzi tu również często w grę pora roku i t. p.). „Wyższe“ szkoły elementarne (a), wprowadzone w roku 1858, są zorganizowane przeważnie dla wsi i mają na celu udzielanie wiadomości praktycznych i nauki obywatelskiej. Dla uczniów, którzy ukończyli kurs nauk, przepisany dla szkoły właściwej, tworzy się (przeważnie w miastach) szkoły uzupełniające ~~krótkoterminowe~~, co najmniej ze 180 godzinami wykładów w ciągu 1-go roku szkolnego, lub t. zw. „wyższy kurs szkoły elementarnej“, na którym nauka trwa 2 do 3 lat. W 1909 r. wprowadzono t. zw. komunalną szkołę średnią o 4-roletnim kursie nauczania (po ukończeniu szkoły elementarnej właściwej) i pozostającą pod nadzorem naczelnej dyrekcji szkolnej wyższych zakładów naukowych. Od 1868 r. istnieje jeszcze typ szkoły ludowej specjalnej, mającej na celu przygotowanie młodzieży obojga płci do pełnienia niższych funkcji służby obywatelskiej. Szkół takich w 1912 r. było 44.

Kierownictwo szkolnictwa elementarnego. Szkoły elementarne są instytucjami komunalnymi; do utrzymania ich jednak przyczynia się również państwo (patrz tabl. IV), które jednocześnie wraz z gminą sprawuje nad nimi dozór.

Organami gminy są: zebrania parafjalne i rada szkolna. Zebranie parafjalne obowiązane jest mieć pieczę nad ogólnym biegiem spraw szkolnych, określać liczbę i rodzaj szkół w okręgu oraz dostarczać odpowiednie środki materjalne na cele szkolne. Do rady szkolnej należy dozór i kierownictwo nad szkołami ludowymi; ma ona prawo, w miarę posiadanych środków, powołać do pomocy albo głównego (pierwszego) nauczyciela, albo też komunalnego inspektora szkół elementarnych. Państwo rozciąga nadzór nad szkolnictwem elementarnem częściowo przez państwowych inspektorów szkolnych, częściowo przez kapitułę, wreszcie przez naczelną dyrekcję szkół ludowych. Inspektorzy szkolni, których liczba w r. 1911 wynosiła 46, są mianowani przez króla na przeciąg lat 6; każdy z nich zarządza oddzielnym okręgiem inspekcyjnym¹⁾, obejmującym pewną liczbę gminnych okręgów szkolnych.

Jeśli inspektor zauważy pewne braki w szkolnictwie swego okręgu, komunikuje swe uwagi i wskazówki odpowiedniej radzie szkolnej; gdy to nie odnosi skutku, zwraca się do kapituły, do której należy rozstrzyganie zażaleń na uchwały zebrania parafjalnego i zatwierdzanie regulaminów szkolnych dla poszczególnych okręgów.

W 1914 r. wprowadzono naczelną dyrekcję szkolną dla szkolnictwa elementarnego w całym kraju. Dyrekcja składa się z naczelnego dyrektora, jako szefa, i czterech innych członków oprócz odpowiedniej liczby urzędników.

Nauczyciele szkół elementarnych właściwych (b) bywają obojga płci, nauczycielami szkół niższych (d) przeważnie kobiety. Nauczyciele i nauczycielki posiadają też same prawa i obowiązki, przewidziane przez ustawę. Dla otrzymania stanowiska nauczyciela (ki) ludowego należy złożyć egzamin w państwowem seminarjum ludowem lub prywatnem z prawem publiczności.

Seminarjów ludowych posiada Szwecja 15, z których 9 dla mężczyzn, a 6 dla kobiet, oprócz tego 2 żeńskie prywatne z prawem publiczności. Dla zdobycia praktyki szkolnej przy każdym seminarjum znajduje się szkoła ćwiczeń, a w miarę możliwości wyższa szkoła ludowa i szkoła uzupełniająca.

¹⁾ Byłe Król. Pol. i ziemie wschodnie, podległe Ministerstwu Oświecenia, okręgów takich w 1918|19 r. sz. posiadają 71.

Personel nauczycielski w seminarjum stanowią: rektor, co najmniej 4 nauczyciele oraz nauczyciele rysunków, śpiewu, muzyki, gimnastyki, ogrodnictwa, robót ręcznych i szkoły ćwiczeń. Do seminarjum przyjmowane są osoby, które ukończyły lat 16 i złożyły egzamin, odpowiadający kursowi szkoły elementarnej. Wykłady są bezpłatne, a oprócz tego zdolniejsi wychowawcy otrzymują stypendja. Kurs nauk jest 4-roletni, przyczem: religja zajmuje 13% ogółu godzin nauczania, język ojczysty 14%, rachunki i geometria 9%, historia i geografia 9%, nauki przyrodnicze 7%, pedagogika i metodyka 8%, praktyka szkolna 7%, kaligrafja 2%, rysunki 6%, muzyka i śpiew 8%, gimnastyka 8%, ręczne roboty 7%, ogrodnictwo 2%.

Oprócz tego istnieją 33 seminarja dla kształcenia nauczycieli szkół elementarnych mniejszych (pomocniczych), z tych 2 rządowe z kursem 3-letnim i 31 prywatnych przeważnie z kursem 2-letnim; są również między niemi seminarja z kursem 8-miesięcznym. Świadectwo nauczyciela szkół pomocniczych można również uzyskać po ukończeniu dwóch kursów seminarjum nauczycielskiego dla nauczycieli szkół elementarnych właściwych.

Nauczyciele ludowi są zwyczajni i nadzwyczajni. Nauczyciel zwyczajny musi posiadać pełne kwalifikacje nauczyciela szkół elementarnych. Konkurs na posadę nauczyciela zwyczajnego ogłasza rada szkolna; kandydaci odbywają próbną lekcję, poczem rada szkolna 3 z pośród nich przedstawia w odpowiedniej kolejności do wyboru zebraniu parafjalnemu. Zwyczajny nauczyciel nie może być pozbawiony posady bez odpowiedniego umotywowania tego przez radę szkolną. Decyzję rady ma on prawo zaskarżyć do władz wyższych.

Nauczyciele nadzwyczajni są: 1) t. zw. nadzwyczajni, posiadający pełny cenzus nauczycielski, lecz angażowani na pewien określony przeciąg czasu, 2) pomocnicy, nieposiadający pełnego cenzusu, 3) nauczyciele szkół pomocniczych i niższych i 4) nauczyciele przedmiotów specjalnych. Nauczyciele szkół pomocniczych i niższych mogą być stabilizowani narówni z nauczycielami zwyczajnymi.

T A B L I C A II.

Liczba nauczycieli i uczniów (w szkołach elementarnych).

LATA	Ludność (przeciętnie)	Nauczycieli	Na 10000 mieszak.		Nauczycieli		Z tego w szkołach elem. właściwych		Uczniów	
			Mężczyzn	kobiet	Mężczyzn	kobiet	Razem		Na 1 naucz.	
1886	4700000	12605	26,8	5293	7312	4223	1356	677939	53,8	
1886 — 90	4742000	13065	27,6	5362	7703	4332	1471	685655	52,5	
1891 — 95	4832000	14296	29,6	5516	8780	4535	1881	706903	49,4	
1896 — 900	5032000	15907	31,6	5634	10273	4778	2438	737429	46,4	
1901 — 05	5214000	17876	34,3	5951	11925	5131	2745	753379	42,1	
1906 — 10	5406000	20523	38,0	6286	14237	5500	3588	778965	38,0	
1910	5499000	21636	39,3	6396	15240	5602	4013	791899	36,6	
1911	5542000	22148	40,0	6485	15663	5689	4157	796583	36,0	

T A B L I C A I I .

Liczba nauczycieli i uczniów (w szkołach elementarnych).

LATA	Ludność (przeciętnie)	Nauczycieli	Na 10000 mieszk.	Nauczycieli		Z tego w szkołach elem. właściwych		Uczniów	
				Mężczyzn	kobiet	Mężczyzn	kobiet	Razem	Na 1 naucz.
1886	4700000	12605	26,8	5293	7312	4223	1356	677939	53,8
1886 — 90	4742000	13065	27,6	5362	7703	4332	1471	685655	52,5
1891 — 95	4832000	14296	29,6	5516	8780	4535	1881	706903	49,4
1896 — 900	5032000	15907	31,6	5634	10273	4778	2438	737429	46,4
1901 — 05	5214000	17876	34,3	5951	11925	5131	2745	753379	42,1
1906 — 10	5406000	20523	38,0	6286	14237	5500	3588	778965	38,0
1910	5499000	21636	39,3	6396	15240	5602	4013	791899	36,6
1911	5542000	22148	40,0	6485	15663	5689	4157	796583	36,0

Płaca nauczycieli zwyczajnych wynosi w I klasie płacy — 900 koron, w II — 1050, w III — 1200 i w IV — 1350. Klasa płacy = 5 latom nauczania. Nauczycielki otrzymują w I klasie najmniej 900 koron, a dla każdego następnego pięciolecia nauczania po 100 koron dodatku, tak, że po 15 latach otrzymują one 1200 koron. Oprócz pensji otrzymują nauczyciele i nauczycielki mieszkanie i opał lub odpowiedni ekwiwalent w gotowiznie. W niektórych miejscowościach otrzymują oni również pole pod zasiew. Płaca liczy się za 8-miesięczny rok nauczania. Za każdy następny miesiąc dolicza się $\frac{1}{8}$ płacy. Jeśli nauczyciel prowadzi jednocześnie i roboty ręczne, otrzymuje za to specjalne wynagrodzenie. Nauczanie w szkole uzupełniającej jest płatne oddzielnie. Oprócz tego niektóre gminy przyznają nauczycielowi dodatki lokalne. Emerytura wynosi 75% płacy najwyższej, t. j. koron 1013 dla nauczycieli i 900 dla nauczycielek. Poza tem istnieją kasy wdów, kasy ubezpieczeń od chorób, nieszczęśliwych wypadków i t. p. Nauczycielstwo dla podniesienia poziomu szkolnictwa elementarnego oraz obrony interesów zawodowych tworzy związki. Najliczniejsze są: 12-tysięczny „Związek nauczycieli ludowych“, 4-tysięczny „Przyjaciół szkoły ludowej“ i t. p.

Tablica II wskazuje nam stałe zwiększanie się z roku na rok liczby nauczycieli: w 1911 r. na 10000 mieszkańców przypadało 40 nauczycieli ¹⁾; tablica ta wykazuje również intensywne wypieranie ze szkolnictwa nauczycieli mężczyzn przez kobiety. Podczas gdy w latach 1896—1900 na 1000 nauczycieli było 1823 nauczycielki, w r. 1911 było ich 2412. Nauczycielki zajęły całkowicie prawie placówki w szkołach niższych, obecnie zaś coraz liczniej zajmują stanowiska w szkołach właściwych, w których nauczycielki w latach 1896 — 1900 stanowiły 51%, w 1911 r. — przeszło 73%.

Uczniowie. W Szwecji istnieje obowiązek szkolny. Wiek szkolny trwa od lat 7 do 14. Ojcowie lub opiekuno-

¹⁾ W obu b. okupacyjnych generalnych gubernatorstwach: warszawskim i lubelskim dnia 1/XII 1917 było nauczycieli ludowych 12,276, co przy ludności 12,000,000 da liczbę znikomo małą, bo 10,9 nauczycieli na 10,000 mieszkańców.

wie są obowiązani posyłać dzieci w tym wieku do szkoły elementarnej lub innej publicznej albo do szkoły prywatnej, o ile program jej odpowiada odnośnym wymaganiom; mogą wreszcie uczyć je w domu, z tem jednak zastrzeżeniem, że nauczanie domowe uznane zostanie za wystarczające. Dzieci, mające lat 6 ukończonych, mogą na życzenie rodziców uczęszczać do szkoły i pozostawać w niej muszą, dopóki całego kursu nauk nie przejdą. Tym sposobem mogą być w szkole dzieci młodsze, niż 7-letnie, i starsze ponad lat 14. Dzieci, które ukończyły całkowity kurs nauk, choćby wiek ich nie dochodził lat 14, uprawnione są do opuszczenia szkoły. Kontrolę nad nauczaniem dzieci roztacza rada szkolna.

Kurs nauk w mniejszych (pomocniczych) szkołach elementarnych trwa lat 2, a w elementarnych właściwych lat 4. Te 6 lat tworzą obowiązkowy czas trwania nauki szkoły elementarnej. Dzieci, kończące szkoły, otrzymują specjalne świadectwo. Wyjątek od obowiązku ukończenia kursu nauk istnieje dla dzieci rodziców ubogich, mogą one uzyskać pozwolenie na opuszczenie szkoły przed terminem, po zdobyciu t. zw. „minimum“ wiadomości. Jeśli rodzice nie posiadają dostatecznych środków na kupno ubrania i materiałów szkolnych, wówczas wspomaga ich gmina.

W przypadku, gdy rodzice lekceważą obowiązek szkolny i mimo ostrzeżenia niesumiennie posyłają dzieci do szkoły, gmina ma prawo oddania dzieci pod obcą opiekę na koszt rodziców.

Dzieci moralnie zaniedbane lub też wywierające zły wpływ na kolegów są odsyłane przez radę szkolną do szkół specjalnych albo otaczane specjalną opieką.

Na tablicy II mamy podaną liczbę uczniów w 1911 roku, wynoszącą 796,583, co przy 5,542,000 ludności stanowi 14,37%. Przeciętnie oblicza się, że liczba dzieci w wieku szkolnym (7 — 14 lat) stanowi 15% ludności; biorąc zaś pod uwagę, że obowiązkowy kurs szkoły elementarnej trwa 6 lat, i że niektóre dzieci mogą uzyskać prawo opuszczenia szkoły przed terminem jej ukończenia, należy wnioskować, że właściwie wszystkie dzieci otrzymują naukę szkolną ¹⁾.

¹⁾ Podług danych, zebranych przez M. W. R. i O. P. na dzień 1/XII 1917, było w obu generalnych gubernatorstwach uczniów w szkołach elemen-

Dalej tablica ta wskazuje, że na jednego nauczyciela przypadało w Szwecji 36 uczniów¹⁾).

Nauczanie. Program i plan nauk opracowuje rada szkolna każdego okręgu na podstawie planu normalnego, ustalonego przez rząd; pozostawiona jest jednak radzie pewna swoboda w wprowadzaniu zmian, zależnie od potrzeb miejscowych. Czas nauki trwa najmniej 8 miesięcy. W niektórych gęściej zaludnionych okręgach i miastach jest on przedłużony do 9 m. Przy szkołach ruchomych, które są czynne w 2 — 3 miejscowościach podczas roku szkolnego, czas szkolny trwa w jednej miejscowości zwykle $4\frac{1}{2}$ m. Polityka szkolna dąży do przekształcania coraz większej liczby szkół ruchomych na stałe. (Patrz tabl. I). W tych atoli miejscowościach, gdzie nauka nie trwa 8 miesięcy rocznie, liczba lat obowiązku szkolnego może być przedłużona.

Przedmioty i zakres nauczania w szkołach elementarnych właściwych według „Planu normalnego“ szkół elementarnych są następujące:

Religja: czytanie ksiąg historycznych Nowego Testamentu“, jednego listu apostołskiego lub wyjątków z psalterza, opowiadania ze Starego i Nowego Testamentu, mały katechizm Lutra. Nadto 10 — 15 wierszy ze „Śpiewnika“ w przeciągu każdego roku szkolnego. *Język szwedzki:* płynne i prawidłowe czytanie, ustne opowiadanie przeczytanego, do pewnego stopnia bezbłędne pisanie, piśmienne opowiadania czytanek i piśmienna relacja z tego, co w szkole robiono i czego uczono, z osobistych spostrzeżeń i przeżyć; pozątem znajomość podstawowych części mowy, kaligraficzne pisanie. *Rachunki i geometrja:* 4 działania na liczbach całkowitych i ułamkowych z praktycznem zastosowaniem w zadaniach łatwej treści; rysowanie i mierzenie linii, kątów, trójkątów, czworokątów, koła i prostszych brył, oraz ich własności.

tarnych 721,590, co przy ludności 12,000,000 stanowi 6,01%. Ponieważ liczba dzieci w wieku szkolnym (7 — 14 lat) wynosiła około 19% ogółu ludności, t. j. około 2,300,000, przeto z nich 30% zaledwie uczęszczało do szkół elementarnych.

¹⁾ Podług tychże danych w Król. Pol., przypada na 1 nauczyciela 59 dzieci. (1/XII 1917 r.).

Geografia: zarys geografji fizycznej, geografia Szwecji dokładniej, innych krajów ogólniej. *Historja*: opowiadania wybrane z historji ojczystej. *Przyroda*: opis najpospolitszych ciał przyrody, budowa, czynności i higjena ciała ludzkiego, znajomość najważniejszych zjawisk natury i ciał niebieskich. *Rysunki*: odręczne według tablic i modeli oraz rysowanie figur geometrycznych i przedmiotów według zasad rysunku rzutowego. *Śpiewy, gimnastyka i ogrodnictwo* (jeśli przy szkole jest ogród). Oprócz wyżej wymienionych przedmiotów prowadzone jest nauczanie innych przedmiotów, których wybór jest dowolny. Więc dla chłopców *ślöjd*, dla dziewcząt *szycie i cerowanie, kroj, roboty szydełkowe, przędzenie, tkactwo, gotowanie, sprzątanie i mycie*. Ostatnie 3 przedmioty, znane pod nazwą „kuchni szkolnej“ zostały ostatnio wprowadzone do szkół wielu miast i wsi. Pierwsza taka „kuchnia“ powstała w 1882 r. z inicjatywy Anny Hierta-Rezius w Stockholmie. Od tego czasu powstały liczne zakłady kształcenia nauczycielek nauki gospodarstwa domowego, subwencjonowane przez rząd.

W szkołach uzupełniających program nauczania jest następujący:

Religja: czytanie „Biblii“ i małego katechizmu Lutra, dokładniejsze poznanie nauki o sakramentach. *Język szwedzki*: pisanie ćwiczeń przeważnie w postaci listów wogóle i listów handlowych. Czytanie opisów historycznych, geograficznych, przyrodniczych i dzieł literackich. *Rachunki i geometria*: liczby całkowite i ułamki z praktycznem zastosowaniem w zadaniach, buchalterja; opis i wymierzenie wielokątów, elips i brył. *Rysunki* w związku z geometrią i ślödjem. Lekcja *historji ojczystej* ogranicza się do czytania podręcznika. *Przyroda*: przeważnie ta część nauk przyrodniczych, która dla danej miejscowości największe może mieć znaczenie (ze względu na uprawiane tam rzemiosła). *Higjena*.

Rada szkolna winna domagać się od rodziców i opiekunów, aby posyłali dzieci, mające mniej niż lat 14, a posiadające już świadectwo ukończenia szkoły właściwej elementarnej do szkoły uzupełniającej, jeżeli nie uczęszczają do

innych szkół. Pracodawcy nie mają prawa zabronić tej kontynuacji wykształcenia.

Program nauk w wyższym oddziale szkoły ludowej, oprócz kursu szkoły uzupełniającej, obejmuje następujące przedmioty:

Religja: przegląd roku kościelnego, liturgika, żywoty z historii kościoła chrześcijańskiego. *Język szwedzki*: czytanie dzieł literackich, charakterystyka największych pisarzy ojczy-
stych, składnia, stylistyka, teoria poezji i prozy. Pisanie poważniejszych wypracowań. *Matematyka i buchalterja*: dokładna znajomość ułamków zwyczajnych, procenty, proporcje, liczbowe równania I stopnia z 1 niewiadomą wraz z zastosowaniami. Konstrukcje geometryczne i twierdzenia z dowodzeniami. Popularny wykład buchalterji. *Historja naturalna i higjena*: zjawiska fizyczne i chemiczne, wybrane części z biologji roślin i zwierząt. Dokładna znajomość budowy i funkcji ciała ludzkiego. Znajomość skorupy ziemskiej. Najogólniejsze wiadomości z kosmografji. *Historja ojczysta i powszechna* w ogólnych zarysach; zasady konstytucji państwowej oraz ustaw komunalnych. *Geografja* Szwecji i ważniejszych krajów kulturalnych. Najważniejsze wiadomości z dziedziny przemysłu, handlu, kultury i ustroju państwowego. *Rysunki* techniczne i odręczne. *Śpiew i gimnastyka*; oprócz tego dla chłopców *ćwiczenia żołnierskie*. Nauka *slöjdu i gospodarstwa domowego* na wyższym poziomie. W niektórych szkołach lekcje *języków obcych* (niemiecki i angielski).

Dla wyższych szkół elementarnych (a) „plan normalny“ nie podaje zakresu nauczania. Jest on różny w różnych miejscowościach, musi jednak uzyskiwać zatwierdzenie odnośnych władz rządowych. Dzieciom, które wskutek różnych okoliczności (małe zdolności, ubóstwo, choroba i t. p.) opuściły szkołę elementarną, ukończywszy tylko kurs „minimalny“, przysługuje prawo kontynuowania nauki w t. zw. „szkołach zastępczych“, w których wykładane są: religja, język szwedzki, rachunki i śpiew.

Urządzenia higieniczne. Zgodnie z obecnie panującym prawem dla szkół elementarnych, w razie ujawnienia choroby zakaźnej wśród uczniów, czy to w postaci

epidemicznej czy też pojedynczego wypadku, muszą być przedsięwzięte specjalne środki zaradcze. Działają w tym względzie rada szkolna gminna i komisje zdrowotności publicznej. W poszczególnych miastach są ustanowieni lekarze szkolni, którzy obowiązani są badać dzieci periodycznie i czuwać nad ich zdrowiem. Duża uwaga skierowana jest na utrzymanie w zdrowiu zębów. Oprócz gimnastyki, wycieczek i zabaw, wchodzących w zakres zajęć szkolnych, baczna uwagę zwraca się na kąpiele szkolne, żywienie dzieci i kolonie letnie.

W przeciągu ostatnich lat kilkunastu zostały urządzone w większych miastach kąpiele dla chłopców i dziewcząt, wychowawców szkół elementarnych. Większość gmachów szkolnych zaopatrzone jest w kąpiele, tak że każde dziecko co 2 — 4 tygodnie może (i musi) korzystać z gorącej kąpieli.

Odżywianie biednych dzieci w szkołach, zwłaszcza podczas miesięcy zimowych - bezrobotnych, jest w Szwecji zjawiskiem oddawna i powszechnie praktykowanym. Odbywa się ono na koszt gminy, stowarzyszeń dobroczynnych lub osób prywatnych. Często odżywianie dzieci połączone jest z nauką gospodarstwa w ten sposób, że potrawy, przyrządzone przez uczennice, uczące się gotować, służą jednocześnie za strawę dla biednych dzieci.

Kolonje letnie. Większość miast Szwecji wysłała biedne i słabe dzieci podczas wakacyj szkolnych na wieś, na kolonie letnie. Kolonja składa się przeciętnie z 30 dzieci pod kierunkiem nauczyciela (ki) i niezbędnych pomocników. O ile kolonja nie posiada własnej posesji na wsi, najmuje na ten cel jakiś dworek, położony w pobliżu morza i lasu. Dzieci otrzymują pożywne potrawy, mogą dowolnie spędzać czas na świeżem powietrzu i mają sposobność korzystania z pokrzepiających kąpieli morskich. Kolonje te są niewątpliwie ważnym krokiem w kierunku podniesienia i utrzymania zdrowia oraz dobrobytu ludności. Doniosłe również jest ich znaczenie pedagogiczne: dzieci nawykają do zgodnego spółżycia, regularności, ładu i czystości.

Pierwsze kolonje zostały wysłane ze Stockholmu w 1884 r., i co rok wzrasta ich liczba. W 1912 r. wysłano

ze stolicy 69 kolonij, w ogólnej liczbie 2158 dzieci. Koszt utrzymania ich wyniósł 121,601 koron, które zebrano za aprobatą parlamentu z t. zw. „Dnia dzieci“. Kolonjami opiekują się specjalne „Stowarzyszenia kolonji letnich“, istniejące w poszczególnych gminach. Delegaci zarządów stowarzyszeń tworzą t. zw. prezydjum centralne, którego honorowym prezesem jest królowa. To prezydjum rozporządza też kilku ogólnemi fundacjami (największa, im. Ernesta Hirscha, wynosi $\frac{1}{2}$ miliona koron). W 1896 r. w Jämtland założono kolonję letnią dla dzieci piersiowo chorych. W 1912 r. korzystało z niej 180 dzieci.

Niektóre miasta wysyłają podczas wakacyj letnich, t. zw. „dzieci lata“, t. j. dzieci, przyjmowane przez domy prywatne na wsi. Miasto wyposaża je tylko w ubranie i opłaca koszty ich podróży.

Oprócz tego od 1911 r. zaczęto organizować t. zw. „kolonje robocze“; chłopcy tych kolonij pracują na roli, dziewczęta w gospodarstwie domowem.

Pomoc szkolne i biblioteki. Dostarczanie pomocy szkolnych i urządzenie bibliotek są dalszemi krokami w rozwoju oświaty ludowej. Władza centralna wysyła radom szkolnym i kierownikom szkół obszerny spis pomocy szkolnych, które mogą być nabywane po cenach niższych za pośrednictwem ministerstwa. W tym celu udziela państwo wydawcom zasiłek roczny, który w r. 1911 wyniósł 30,000 koron, tytułem odszkodowania za obniżenie ceny sprzedaży.

Urządzenie bibliotek szkolnych polecone jest radom szkolnym. Poszczególne miasta mają dość znaczne biblioteki szkolne. W Stockholmie było w 1911 r. 15 bibliotek, liczących 33,595 książek; w Gotenburgu, 9 bibliotek szkolnych z 8,524 książkami. Liczba wypożyczeń wynosiła w tymże roku w Stockholmie 92,312, w Gotenburgu 53,382.

Prawo szkolne w poszczególnych miastach. Ze względu na różnorodne warunki i stosunki miast i wsi, zostało wydane w 1910 r. prawo o szkolnictwie elementarnem w poszczególnych miastach; obowiązuje ono te z miast, dla których król, na przedstawienie rady miej-

skiej lub zebrania parafjalnego, wyda specjalne rozporządzenie. Miasta te wydzielone zostają w oddzielną jednostkę administracyjną, na czele której stoi deputacja szkolna, składająca się z proboszcza gminy miejskiej i 8—20 innych członków wybranych w połowie przez radę miejską i w połowie przez zebranie parafjalne. Deputacja powołuje nauczycieli na stanowiska, kieruje nauczaniem, zarządza sprawami finansowemi, przedstawia swe projekty i wnioski radzie miejskiej.

Stockholm i niektóre większe miasta mają specjalne przepisy szkolne.

Przepisy szkolne w północnych dzielnicach państwa. W okolicach, w których ludność mówi po fińsku i lapońsku, państwo ze specjalną pieczołowitością traktuje szkolnictwo. Szkoły dla dzieci Finnów i Lapończyków istnieją prawie całkowicie ze środków państwa, przy ewentualnym dodatku ze strony gminy. W seminarjach dla nauczycieli ludowych wydawane są większe stypendja tym, którzy, władając językami fińskim i lapońskim, zobowiązują się po złożeniu egzaminów nauczać dzieci, mówiące w tym języku.

W szkołach—w dwóch ostatnich klasach (5-y i 6-y rok nauczania) językiem wykładowym jest szwedzki.

Wyniki nauczania. Trudno jest o pewny i dokładny probierz wyników nauczania. Jeżeli sądzić będziemy podług wyników tej chwili, gdy uczniowie kończą kurs szkoły elementarnej (właściwej), to miarą wyników będzie stosunek liczby uczniów, kończących pełny kurs, do liczby, kończących kurs minimalny. W 1886 r. kurs pełny ukończyło 71%, a minimalny 29%. W 1911 r. odpowiednie odsetki wynosiły 86% i 14%. Widać więc tu wyraźny postęp.

Inaczej ma się rzecz, gdy sprobujemy sprawdzić, co pozostało b. wychowañcom szkoły z nauki szkolnej po kilku latach życia poza obrębem szkoły. Punktem wyjścia będą tu egzaminy poborowych z umiejętności czytania i pisania.

T A B L I C A III.

Stan umiejętności czytania i pisania u poborowych w 1911 r.

Czytanie	Liczba poborowych	%	Pisanie	Liczba poborowych	%
biegłe	15638	64,39	biegłe	8971	36,94
mierne	864	35,43	mierne	15244	{62,77
bez umiejętności	44	0,18	bez umiejętności	71	0,29
Razem	24286	100,00	Razem	24286	100,00

Naogół więc wszyscy młodzi ludzie, stający do wojska, umiają czytać i pisać. Toż samo prawdopodobnie można powiedzieć o kobietach w tym wieku. Prywatnie powstawały próby głębszego zbadania poziomu wiadomości młodych, którzy ukończyli byli (przed laty mniej więcej 10) szkołę elementarną. Wyniki tych badań przekonały czynniki miarodajne o konieczności dalszej reformy szkolnictwa ludowego. Pozatem uznano za konieczne opracowanie projektu obowiązkowej nauki dla młodzieży po skończeniu szkoły elementarnej.

Wydatki na szkolnictwo. Uczniowie nie płacą za naukę. Koszty ponosi częściowo państwo, a częściowo gmina. (Patrz tabl. IV). Gmina ponosi koszty budowy lub najmu gmachów szkolnych, zaopatrzenia ich w meble i pomoce naukowe, remontu, utrzymania czystości i ogrzewania; oprócz tego częściowo opłaca pobory nauczycielskie i wnosi dodatki roczne do kasy emerytalnej. Państwo opłaca $\frac{2}{3}$ pensyj nauczycielskich w gotowiznie oraz dopłaca do kasy emerytalnej 77,200 koron (1911 r.), ponosi całkowicie koszt seminarjów ludowych i inspekcji szkół (elementarnych). Z wydatków ogólnych na nauczanie ludowe (w 1911 roku 43,688,690 koron) włącznie ze szkołami dla mniej uzdolnionych (zaniedbanych w nauce) i wyższymi szkołami ludowymi przypada na część państwa mniej więcej 34% w 1911 r., (30% w 1900 r.).

T A B L I C A IV.
Wydatki na szkolnictwo ¹⁾.

L A T A	Ludność (przeciętnie)	Wydatek ogólny kor.	Na 1 miesz- kańca	Wydatki w koronach na:			
				Pensje	Budynki i inwentarze	Pomoce szkolne	Inne
1886	4700000	12246284	2,61	8062815	2149220	234396	1799883
1886—90	4742000	12154629	2,56	8460795	1822928	224330	1646576
1891—95	4832000	14483222	3,00	9679281	2391281	315688	2096972
1896—900	5032000	19350719	3,85	11713603	4369041	308391	2959684
1901—05	5214000	25510946	4,89	15261115	5437107	394618	4418106
1906—10	5406000	38042910	7,02	21837601	8549063	624792	7031454
1910	5499000	41633482	7,58	25049532	7652290	691670	8269990
1911	5542000	43688690	7,88	25755496	8384247	656323	8892624

¹⁾ Wyłączone tu są wydatki na seminaria i kasy emerytalne. Wraz z wydatkami na te cele i szkoły dla mniej uzdolnionych dzieci budżet wynosiłby w 1911 r. około 45 milionów koron.

TABLICA IV.
Wydatki na szkolnictwo ¹⁾.

L A T A	Ludność (przeciętnie)	Wydatek ogólny kor.	Na 1 miesz- kańca	Wydatki w koronach na:			
				Pensje	Budynki i inwentarze	Pomoce szkolne	Inne
1886	4700000	12246284	2,61	8062815	2149220	234396	1799853
1886 — 90	4742000	12154629	2,56	8460795	1822928	224330	1646576
1891 — 95	4832000	14483222	3,00	9679281	2391281	315688	2096972
1896 — 900	5032000	19350719	3,85	11713603	4369041	308391	2959684
1901 — 05	5214000	25510946	4,89	15261115	5437107	394618	4418106
1906 — 10	5406000	38042910	7,02	21837601	8549063	624792	7031454
1910	5499000	41633482	7,58	25049532	7652290	691670	8269990
1911	5542000	43688690	7,88	25755496	8384247	656323	8892624

¹⁾ Wyłączone tu są wydatki na seminarja i kasy emerytalne. Wraz z wydatkami na te cele i szkoły dla mniej uzdolnionych dzieci budżet wynosiłby w 1911 r. około 45 milionów koron.

Roboty ręczne (slöjd). Szwecja zajmuje wybitne stanowisko w ruchu, który powstał przeciw jednostronnej w szkołach pracy umysłowej na niekorzyść fizycznej i włącza planową pracę ręczną, jako ważny czynnik wychowawczy do programu nauczania. W Szwecji opracowany został specjalny system robót ręcznych, który wprowadzono do wielu państw europejskich i pozaeuropejskich. Na początku lat 70-ych ub. stulecia zaczęto wprowadzać lekcje robót ręcznych, jako odrębną gałąź nauczania do już istniejących szkół. Powstały również specjalne szkoły slöjdu, t. zw. warsztaty uczniowskie. Początkowo ruch ten był popierany przez osoby prywatne, wkrótce jednak zaofiarowały swą pomoc samorządy i rząd w formie bezpośrednich zapomóg. W 1913 r. państwo udzieliło subsydjum w sumie 390,000 koron dla szkół, w których udzielano chłopcom robót ręcznych.

Przez „szwedzki slöjd pedagogiczny“ rozumie się system nauczania i metoda robót ręcznych, opracowane w seminarjum dla nauczycieli slöjdu w Nääs, gdzie większość szwedzkich nauczycieli i nauczycielek, udzielających slöjdu drzewnego, otrzymuje wykształcenie. Nauka robót ręcznych udzielana jest zresztą we wszystkich seminarjach dla nauczycieli szkół ludowych, a oprócz tego na specjalnych kursach, prowadzonych w rozmaitych miejscowościach przez państwowych instruktorów.

Seminarjum dla nauczycieli slöjdu w Nääs zostało założone przez obywatela ziemskiego Augusta Abrahamsona w 1874 r., jako wyższy oddział szkoły slöjdu dla chłopców, istniejącej od 1872 r. Początkowo urządzano w Nääs roczne kursy dla nauczycieli-specjalistów; oprócz tego od 1878 r. zaczęto organizować krótkoterminowe kursy dla nauczycieli szkół ludowych, trwające 5 — 6 tygodni. Zorganizowanie seminarjum w Nääs i opracowanie systemu slöjdu jest zasługą dyrektora seminarjum Ottona Salomona. Ostatnio zorganizowano kursy do kształcenia kierowników gier ruchowych, nauczycielek gospodarstwa domowego, ogrodnictwa, gimnastyki, rysunków i modelowania. Seminarjum utrzymuje się dzięki bogatej fundacji założyciela i zapomogom państwa. Lekcje odbywają się dla wszystkich bezpłatnie, z wyjątkiem

tych, którzy nie pracują na polu pedagogicznym w szkołach rządowych. Ci opłacają za naukę 25 koron; cudzoziemcy 50 koron, przyczem za materiały zużyte i mieszkanie płacą oddzielnie. Od 1875—1913 r. uczyło się w Nääs 5,960 osób, które dzieliły się według narodowości w sposób następujący:

Szwecja	4337	Afryka połud.	5
Anglja	515	Grecja	5
Szkocja	226	Egipt	5
St. Zjedn.	134	Kuba	5
Norwegja.	119	Francja.	4
Holandja.	104	Szwajcarja	4
Danja	92	Islandja.	4
Finlandja.	91	Argentyna.	3
Austrja	58	Portugalja.	3
Niemcy	55	Urugway	2
Rosja	54	Japonja	2
Węgry.	31	Brazylja	2
Włochy	17	Kanada.	2
Bułgarja	16	Serbja	1
Rumunja.	15	Hiszpanja	1
Sjam	10	Czarnogórze	1
<i>Polska</i>	9	Filipiny.	1
Belgja.	9	Chili.	1
Irlandja	8	Australja	1
Indje	7	Abisynja	1

Domy pracy dla dzieci ubogich rodziców mają na celu umożliwienie dzieciom w wieku szkolnym spędzania przyjemnie i pożytecznie godzin wolnych od nauki. Domy te, stworzone na wzór „domów szkolnych“, chronią dzieci od niebezpieczeństw ulicy, a zajmując pod kierunkiem nauczycieli pracą, odpowiadającą ich wiekowi, rozwijają ich zdolności w kierunku pożytecznych robót ręcznych i rzemiosł.

Pierwszy dom pracy powstał w 1887 r. w Stockholmie z inicjatywy Anny Hierta-Rezius. W przeciągu następnych lat kilkunastu założono szereg innych domów na wsi i w miastach, tak że obecnie posiada ich Szwecja bardzo pokaźną

liczbę — 92. Z tych 24 przypada na miasto Stockholm, które daje w nich schronienie 3,000 dzieci obojga płci w wieku od 7 — 14 lat. Uczą się tam dzieci mnóstwa pożytecznych rzeczy, jak: stolarstwa, szewstwa, szczołkarstwa, koszykarstwa, kroju, szycia ubranek dla dzieci, introligatorstwa, snycerstwa, gotowania, przędzenia i t. p. Wszystkie dzieci otrzymują za swą pracę zapłatę w postaci obfitego i pożywnego posiłku całodziennego. Utrzymanie domów pracy należy do gminy i koszty utrzymania są względnie nieduże dzięki ofiarom sprzedaży wyrobów dzieci. Zapomoga miasta dla domów pracy w Stockholmie w 1913 r. wynosiła 43,000 koron, poszczególnych gmin od 300 — 2,000 koron dla każdego domu.

Personel nauczycielski składa się z nauczycielek i zdolnych rzemieślników, pracujących częściowo honorowo, częściowo za wynagrodzeniem.

Wskutek specjalnych warunków klimatycznych Szwecji niektóre domy pracy, znajdujące się pod patronatem następczyni tronu, naprz. w Västerbotten i Norbotten, stanowią jednocześnie rodzaj schronisk na cały czas zimowych miesięcy dla dzieci, uczęszczających do szkół, a mieszkających stosunkowo daleko. Otrzymują one stawę i mieszkanie. Na letnie miesiące dzieci te powracają do rodziców.

Wyniki działalności domów pracy są ogromne. Są one doskonałym środkiem przeciw zdziczeniu młodzieży. Mnóstwo dzieci zostało w ten sposób uratowane bez umieszczania ich w domach poprawy.

Szkoły dla dzieci anormalnych. SZKOŁY DLA GŁUCHONIEMYCH ¹⁾. Około 1760 r. zapoczątkował nauczanie głuchoniemych Abraham Argillander, który nie znając współczesnych mu badaczy, Harnickego (Niemcy) i de l'Epée (Francja), opracował własną metodę. W 1808 r. rozpoczął systematyczną naukę głuchoniemych Pär Aron Borg. Aż do 1864 r. odbywała się ta nauka łącznie z nauczaniem ociemniałych w założonym przez Borga instytucie w Stockholmie. Wkrótce też potem instytut ten zostaje

¹⁾ Warszawa posiada Instytut dla głuchoniemych i ociemniałych, założony przez ks. Falkowskiego w 1816 r.

upaństwowiony. Rozpoczyna się praca nad ustaleniem systemu nauczania. Od r. 1864 — 1889 powstało mnóstwo zakładów prywatnych dla głuchoniemych, dążono bowiem do tego, aby wszystkie dzieci głuchonieme mogły być nauczone. Nowy okres nauczania rozpoczyna prawo z 31 maja 1889 r., które głosi, że nauczanie głuchoniemych staje się kwestją publiczną, o którą muszą dbać miasta i rady. Państwo przychodzi z pomocą materialną i mianuje swą inspekcję. Obecnie nauczanie głuchoniemych jest obowiązujące, zaczyna się w 8-ym roku życia i trwa lat 8. Szkoły prywatne podlegają kontroli władz szkolnych państwowych. Państwo podzielono na 7 okręgów, w każdym z nich istnieje odosobny urząd do spraw nauczania głuchoniemych i co najmniej 1 szkoła państwowa. Szczegółowe przepisy nauczania opracowuje każdy okręg sam dla siebie; w ten sposób umożliwia się wszechstronny rozwój i owocne współzawodnictwo. Ostatnio odezwały się jednak głosy za nadaniem temu nauczaniu bardziej jednolitego i ustalonego kierownictwa.

Szkoły rządowe, mające nieraz po kilkuset uczniów, są zaopatrzone w najnowsze pomoce szkolne, mieszczą się w doskonale i bogato urządzonej gmachach i często mają charakter internatu. Nauczanie jest wspólne dla chłopców i dziewcząt, trwa 40 tygodni w roku i obejmuje przedmioty, wchodzące w zakres szkół elementarnych. Nadto chłopcy uczą się stolarstwa, szewctwa, krawiecczyni, a dziewczęta — szycia, tkactwa, robót domowych, w niektórych zaś szkołach — gotowania i ogrodnictwa. Kończący szkołę mogą po kilkoletniej przerwie znów do niej uczęszczać przez kilka tygodni. Urządzane są również kursy uzupełniające dla b. wychowañców. Taką uzupełniającą szkołą jest jedyna prywatna szkoła dla niemych w Lidigön pod Stockholmem, która przyjmuje abiturjentki szkoły okręgowej dla praktycznego ich wyszkolenia.

Ogólna liczba uczniów szkół okręgowych wynosiła w 1912 r. 610, z których 512 było uczonych podług metody fonetycznej, 73 — metodą pisma wypukłego, 25 — podług metody mimicznej.

Klas było 84, nauczycieli 83, w tem 42 mężczyzn i 41 kobiet. Dla kształcenia nauczycieli istnieje specjalne seminarjum przy szkole dla głuchoniemych w Stockholmie. W Lund połączono szkołę dla głuchoniemych ze szkołą rolniczą i rzemieślniczą dla młodych mężczyzn.

Koszty nauczania i utrzymania głuchoniemych wyniosły w 1911 r. około 573,890 koron, w tem zapomogi państwa 154,625 koron. Resztę pokryły samorządy, które mają prawo pobierać opłatę szkolną, wynoszącą 50 — 100 koron rocznie; nie robią jednak z tego prawa użytku.

Nauczyciele szkół dla głuchoniemych zorganizowali w 1877 r. stowarzyszenie, które jest wobec tego jedną z najstarszych organizacji nauczycielskich w Europie. W 1880 roku stowarzyszenie to zaczęło wydawać własne pismo, które w 1898 r. przeistoczyło się we wspólny organ szkół głuchoniemych dla 3 państw skandynawskich.

Głuchoniemi po opuszczeniu szkół tworzą stowarzyszenia, rozporządzające b. znacznymi środkami i popierające swych członków.

Liczba ogólna głuchoniemych wynosiła w 1900 r. 5,299, czyli 103 na 100,000 ludności; liczba b. znaczna. W ostatnich latach liczba głuchoniemych znacznie się zmniejszyła, co zawdzięczać należy ulepszonym warunkom higienicznym.

Ostatnio powstał projekt reorganizacji szkolnictwa dla głuchoniemych: dzieci, podzielone na kategorie, mają być umieszczane w szkołach tego typu, do którego nadają się najbardziej. Zmniejszy to znacznie liczbę potrzebnych szkół i koszty utrzymania poszczególnych wychowanków. Jest również dążność do zorganizowania szeregu szkół zawodowych dla głuchoniemych, po ukończeniu przez nich szkoły ogólnej.

ZAKŁADY DLA OCIEMNIAŁYCH. Nauczanie ociemniałych rozpoczął w 1807 r. Pär Aron Borg (patrz: szkoły dla głuchoniemych), który w roku następnym założył instytut specjalny dla głuchoniemych i ociemniałych, subwencjonowany od 1810 r. przez państwo. Zadanie jednak okazało się zbyt trudne: połączenie nauki głuchoniemych i niewidomych było wówczas niewykonalne, to też w r. 1816 przerwano

pracę w szkole dla ociemniałych. Dopiero 30 lat później powstaje specjalny oddział dla ociemniałych przy szkole Stockholmskiej, a od 1879 r. istnieje odrębny Instytut dla ociemniałych początkowo w stolicy, potem w Tomteboda. Ponieważ jednak instytut ten nie mógł pomieścić więcej niż 200 ociemniałych w wieku 7 — 17 lat, przeto uruchomiono 2 szkoły przygotowawcze i szkołę rzemiosł dla ociemniałych (założoną w 1884 r. w Kristinehamn). W I półroczu 1912 r. 2 te szkoły liczyły 84 uczniów, szkoła rzemiosł 48, a instytut 120. Razem 252. Uczniowie szkoły rzemiosł otrzymują bezpłatną naukę czytania, pisania, koszykarstwa i szczotkarstwa. Za koszty utrzymania muszą płacić, ale otrzymują na ten cel zapomogę państwową. Zgodnie z przepisami 1896 r. i 1899 r. nauczanie ociemniałych jest obowiązkowe. Siedmioletnie dziecko wstępuje do szkoły przygotowawczej, gdzie w przeciągu 4 lat przygotowuje się do instytutu. Mniej uzdolnione dzieci mogą pozostawać 6 lat w szkole przygotowawczej i na tem swą naukę zakończyć. Przedmioty nauczania w szkole przygotowawczej są następujące: religja, ćwiczenia pogładowe, język szwedzki, pisanie, rachunki, śpiew, gimnastyka, roboty ręczne. Instytut przyjmuje dzieci, które ukończyły kurs szkoły przygotowawczej, jak również dzieci do lat 14, które dla jakiejś przyczyny (naprz. osłepnięcie po 10-ym roku życia) do szkoły przygotowawczej nie zostały przyjęte. Dla pierwszych kurs trwa 6 lat, dla drugich 8 lat.

W instytucie plan nauczania obejmuje oprócz przedmiotów szkoły przygotowawczej jeszcze następujące: geometrię, geografję, historję, przyrodę, rzemiosła (stolarstwo, koszykarstwo, szczotkarstwo), muzykę i strojenie fortepianów. Rok szkolny dla instytutu i szkół przygotowawczych trwa 40 tygodni.

Przy instytucie istnieją roczne kursy próbne dla osób, pragnących wykształcić się na nauczycieli dla niewidomych. Korzystają one ze stypendjów państwowych przez cały czas studjów. Dla drukowania pism dla niewidomych otrzymuje instytut zapomogę państwową w sumie 2,500 kor. rocznie. Ogólna suma dodatku państwowego dla 3 szkół rządowych

wynosiła w 1913 r. 121,295 kor. Oprócz nich istnieją jeszcze 2 szkoły prywatne: dla kobiet w Uppsala od 1884 r., licząca w 1912 r. 24 uczennice, i królowej Zofji w Vänäsberg od 1886 r., licząca w tymże roku 60 uczniów. Z tym ostatnim zakładem połączone jest schronisko dla niezdolnych do pracy umysłowej.

Wszystkie powyższe szkoły, oprócz szkoły rzemiosł w Kristinehamn, są internatami i mają na celu danie takiego wykształcenia ociemniałym, aby mogli w zupełności lub przynajmniej częściowo utrzymywać się z własnej pracy. Ponieważ jednak w rzeczywistości osiągnąć to mogą tylko jednostki, przeto państwo, towarzystwa dobroczynne lub osoby prywatne przychodzą im z pomocą, zaopatrując kończących szkoły w narzędzia ich pracy i niezbędne materiały. Otrzymywane tytułem darowizn przez dyrekcję instytutu w Tomteboda fundusze wynosiły w 1911 r. 817,866 koron. Procenty od tych sum zostają użyte na cel powyższy, na utrzymywanie istniejących w Stockholmie i Kristinehamn warsztatów dla dostarczenia niewidomym pracy oraz na utrzymanie domu pracy dla ociemniałych kobiet w Nynäshamn. Poważną rolę w tej akcji odgrywa „Stowarzyszenie ociemniałych“, założone w 1889 r. Od 1911 r. korzysta ono z zapomogi państwa w wysokości 25,000 koron. W końcu 1912 r. posiadało ono kapitał w sumie 460,000 koron, własną składnicę materiałów, warsztat koszykarski i szczotkarski 2 sklepy w Stockholmie i 2 posesje. Członkowie opłacają składkę roczną w wysokości 2 koron; w razie choroby otrzymują tygodniową zapomogę z kasy chorych w wysokości 10 koron, maximum jednak rocznie 60 kor. Dzięki bogatym ofiarom osób prywatnych (w 1912 r. — 40,000 kor.) może stowarzyszenie udzielać samotnym niewidomym na naprawę, kupno mebli, urządzeń i t. p. zapomogi, wynoszące maximum 300 koron rocznie na osobę. Stowarzyszenie posiada bibliotekę, zawierającą 5,000 tomów. W tym samym kierunku pracuje drugie pokrewne poprzedniemu zrzeszenie, założone w 1885 r. o kapitale, wynoszącym w 1912 r. — 203,200 kor. Udziela ono zapomogi tym ze starszych kolegów, którzy pragną ukończyć kurs repetycyjny.

Specjalnego przytułku dla niewidomych mężczyzn nie ma, dla kobiet starszych istnieje schronisko w Norrbacka. Według statystyki 1900 r. przypadało w Szwecji na każde 10,000 ludności 6,7 ociemniałych. Lecz i ta liczba zmniejszyła się do dnia dzisiejszego, dzięki polepszeniu warunków higienicznych.

SZKOŁY DLA OCIEMNIAŁYCH, OBARCZONYCH INNEMI KALECTWAMI. Myśl założenia podobnej szkoły powstała w 1882 r. u p. E. Arep-Nordin, która, przyjąwszy do swego domu głuchoniemą-ociemniałą, uczyła ją porozumiewać się z otaczającymi przy pomocy metody mimicznej i pisma wypukłego. Po zatwierdzeniu przez parlament rocznej zapomogi w wysokości 2,000 kor., otwarto w 1886 r. specjalny zakład pod nazwą „Dom pracy dla ociemniałych głuchoniemych“. Od 1890 r. otrzymuje on 5000 koron rządowej zapomogi. Przyjmowani są doń również ociemniali umysłowo niedorozwinięci, dla tych jednak otrzymuje zakład specjalną zapomogę. W 1905 r. założony zostaje dom pracy dla ociemniałych głuchoniemych umysłowo niedorozwiniętych, którzy ukończyli właściwy kurs szkolny. Dom pracy ma do wypełnienia ważne zadanie, ponieważ uczniowie nawet po ukończeniu kursu szkolnego znajdują się w wyjątkowym stosunku do otaczającego ich świata.

W r. 1906 powstał trzeci oddział, przytułek dla umysłowo niedorozwiniętych, zupełnie niezdolnych do nauki, gdzie pupile otrzymują należytą pielęgnację.

„Dom pracy“ dla ociemniałych głuchoniemych i ociemniałych niedorozwiniętych umysłowo, noszący miano zakładu królowej Zofji, jest zakładem wychowawczym i składa się ze szkoły, w której uczniowie oprócz zwykłych przedmiotów uczą się jeszcze slöjdu i przędzenia, domu pracy, którego wychowawcy przeważnie zajmują się slöjdem, wreszcie — przytułku dla zupełnie nieudolnych. Liczba miejsc w tych oddziałach wynosi odpowiednio: 55, 25 i 57. Opłata roczna wynosi: za szkołę 400 kor. rocznie, za dom pracy 300 koron, a za przytułek od 300 koron wzwyż. Czas nauczania trwa 10 do 12 lat dla dzieci jednocześnie ociemniałych i głuchoniemych, oraz co najmniej lat 8 dla ociemniałych; uzależnione

to jest jednak od indywidualności dziecka. W 1911 r. pracowało w tym zakładzie, jedynym prawie w swoim rodzaju, 14 nauczycielek, 5 gospodyń, 16 pielęgniarek, 10 posługaczek, doktor i t. p.

ZAKŁADY DLA UMYSŁOWO CHORYCH (*idjotów*). Pierwsza szkoła dla dzieci umysłowo chorych założona została w 1863 r. Objęta przez Emmę Carlbeck i poprowadzona wzorowo dała silny impuls do zakładania nowych, tak że dziś Szwecja może się poszczycić 27-ma zakładami tego rodzaju. Z zakładów tych 6 stanowi własność stowarzyszeń, reszta — miast. Oprócz jednego tylko zakładu wszystkie te szkoły są jednocześnie internatami. Z zakładów, należących do stowarzyszeń, jeden jest przeznaczony dla ociemniałych umysłowo chorych dzieci, a dwa dla epileptyków - niedorozwiniętych. Liczba dzieci, uczących się w tych 27 zakładach w 1912 r. wynosiła 1025. Przy większości szkół znajduje się oddział „domu pracy“, przeznaczony dla tych umysłowo chorych, którzy po ukończeniu szkoły potrzebują ciągłej opieki, aby nie stracić zdobytego w szkole rozwoju i obyczajności. W 1912 r. było w domach tych 383 dzieci.

Szkoły składają się z oddziału próbnego, przygotowawczego i właściwego szkolnego. Maximum czasu, jaki spędzić można w oddziale przygotowawczym, nie jest ściśle oznaczone. W większych zakładach okres ten obejmuje 2 — 3 klasy roczne, stosownie do poziomu ucznia. Właściwy oddział szkoły ma 1 — 6 klas w zależności od wielkości szkoły. Plan nauczania obejmuje przede wszystkim przedmioty szkoły ludowej zasadniczej — 3 godziny dziennie (czytanie, pisanie, religja, język szwedzki, geografja, przyroda, rachunki, rysunki, śpiew i gimnastyka), a w godzinach popołudniowych (2 — 3 godziny) roboty ręczne: dla chłopców stolarstwo, szcrotkarstwo i szewctwo, a dla dziewcząt szycie, roboty szydełkowe i t. p. Obecnie metoda jest oparta na indywidualnym nauczaniu ucznia: jeżeli które z dzieci nie robi postępów w przedmiotach ogólnych, natomiast chętnie zajmuje się naprz. stolarstwem, zostaje nauczane przede wszystkim w tym kierunku. W większych szkołach podczas ferji letnich uczni-

wie starsi zajmują się ogrodnictwem i pracą na roli. Ostatnio rozpoczęto przenoszenie tych szkół z miast na wieś, gdyż doświadczenie nauczyło, że praca w polu, w ogrodzie i t. p. bardzo dostаточно wpływa na rozwój fizyczny i duchowy umysłowo chorych dzieci. Szkoły te rozszerzono jeszcze przez dołączenie „domów pracy“ w celu umożliwienia uczniom otrzymania odpowiedniego zajęcia. Dziewczęta zajmują się przeważnie przędzeniem, które jest wogóle (i dla chłopców) jednym z podstawowych zajęć we wszystkich szkołach dla umysłowo chorych dzieci.

Zakłady powyższe są prowadzone przez kobiety, jako posiadające o wiele więcej niż mężczyźni tak tu niezbędnej cierpliwości. Nauczycielki również prowadzą wszystkie przedmioty z wyjątkiem tylko szewstwa, stolarstwa i szcztokarstwa.

Od roku 1878 istnieje seminarjum dla kształcenia nauczycielek dla tych szkół. Do seminarjum przyjmuje się 8 osób, które przechodzą dwuletni kurs teoretyczny i praktyczny. Do utrzymania tego seminarjum państwo dopłaca rocznie 12,550 kor. Państwo popiera wreszcie opiekę nad umysłowo choremi dziećmi w ten sposób, że dla każdego zdolnego do nauki dziecka przeznaczają na przeciąg lat 8 zapomogę po 250 koron rocznie, dla niezdolnego do nauki — po 250 koron rocznie bez ograniczenia czasu pobytu w zakładzie i dla każdego wychowanka „domu pracy“ niezdolnego do nauki po 100 kor. rocznie, również bez ograniczenia czasu. We wszystkich szkołach powyższych było w 1912 r. 578 miejsc. Według statystyki lekarskiej Szwecja posiada około 1300 w wieku szkolnym umysłowo chorych, zdolnych do nauki, dzieci.

SZKOŁY PRACY I PRZYTUŁKI DLA UŁOMNYCH.

Opiekę nad ułomnymi rozpoczęto w 1885 r.: powstaje wówczas „Związek opieki nad ułomnymi“ w Gotenburgu. W parę lat później organizują się 2 jeszcze związki: w Stockholmie i Hälsinborgu. 3 te związki utworzyły przytułki dla ułomnych, do czego przyczyniło się subwencjami i państwo. Początkowo były to tylko domy pracy i schroniska, ale obecnie Szwecja posiada 3 nowoczesne zakłady: w Gotenburgu, Hälsinborgu i Stockholmie.

Zakład w Gotenburgu założony został w 1885 r. Składa się on ze szkoły, domu pracy, oddziału dla chorych i polikliniki. Szkoła liczy 70 miejsc, oddział dla chorych 56. Przy szkole jest internat dla 45 uczniów. Kapitał związku, utrzymującego zakład, wynosił w 1911 r. 467.854 kor., zapomoga państwowa — 8.112 kor. Personel nauczycielski liczył 10 osób (w tem 2 lekarzy), a administracja — 15 osób. Nauczanie obejmuje przedmioty następujące: szewstwo, robienie bandaży, wyplatanie krzesel, szycie bielizny, przedzenie, robota trykotaży, krój, rysunki. Oprócz tego określone wieczory są przeznaczone na lekcje jęz. szwedzkiego, buchalterji, rysunku i geometrii. Przy szkole jest schronisko letnie dla uczniów i rekonwalescentów, gdzie mogą oni utrzymywać się na tych samych warunkach, jak w zakładzie.

Schronisko dla ułomnych w Hälsnberg ma ten sam program, co i wyżej wymienione. Posiada ono w szkole 60 miejsc, w internacie 36, w klinice 49. Kapitał wynosił w 1911 r. 193.441 kor., zapomoga państwowa — 4.550 kor.

Schronisko w Stockholmie powstało w 1891 r.; posiada ono w szkole 75 miejsc, w internacie 45, w klinice 35. Kapitał związku, utrzymującego zakład, wynosił w 1911 r. 419.867 kor., zapomoga rządowa 6.206 koron.

Po skończeniu zakładów wychowankowie otrzymują staraniem związków posady, ewentualnie warsztaty pracy.

W 3 wyżej wymienionych zakładach, znakomicie postawionych i zaopatrzonych w najnowocześniejsze urządzenia, razem jest 126 miejsc dla internów, 80 dla eksternów i 140 łóżek dla chorych; oprócz tego korzysta z poliklinik zakładów znaczna liczba pacjentów z całej Szwecji.

ZAKŁADY WYCHOWAWCZO - OPIEKUŃCZE. **)

W myśl prawa z dnia 13 czerwca 1902 r. o wychowaniu zwyrodniałych i moralnie zaniedbanych dzieci, w każdym okręgu i w każdym większym mieście winna istnieć dostateczna liczba t. zw. „skyddohem“, t. j. domów opiekuńczych. Domy takie istnieją w okręgach Oestergötland, Jonköping,

**) W. Król. Pol. — Studzieniec, przeznaczony dla chłopców i Puszcza dla dziewcząt.

Halland, Wärmeland, Gärlborg, Västernorrland i t. p., z których każde liczy maximum 30 wychowawców. Dla zwyrodniałych i o zbrodniczych popędach chłopców w wieku 10—15 lat, zbieranych z całej Szwecji, przeznaczona jest kolonja rolna w Hall. Kolonja ta została założona w 1876 r. przez prywatne towarzystwo na posesji, zakupionej w tym celu w pobliżu miasta Södertälje. Dziś wartość kolonji wraz z gmachami wynosi przeszło 240.000 koron. Kolonja posiada 175 miejsc. Chłopcy uczą się tam rolnictwa, ogrodnictwa, hodowli bydła, rzemiosł i t. p. Od 1876 r. do 1913 r. ukończyło zakład powyższy 1250 chłopców. Około 75% tej liczby należy uważać za uratowanych dla społeczeństwa pożytecznych obywateli. Istnieje jeszcze pewna liczba zakładów dla dzieci moralnie zaniedbanych; urzędownie jednak zakłady te nie są uznane jako domy opiekuńcze. Takim jest zakład wychowawczy miasta Stockholmu w Skrubba dla 60 dzieci, zakład w Nörgard i dom ratunkowy w Schonen.

Zakłady wychowawcze dla w mniejszym stopniu moralnie zaniedbanych dzieci noszą miano „Domów dziecięcych“. Zgodnie z istniejącem, a wyżej wymienionem prawem z 1902 r., dzieci takie winny być zabierane rodzicom i oddawane pod opiekę i na wychowanie „Domów dziecięcych“, znajdujących się w wielu punktach Szwecji.

ZAKŁADY WYCHOWAWCZE DLA MAŁOLETNIICH PRZESTĘPCÓW. Szwed po ukończeniu 15-go roku życia jest odpowiedzialny przed sądem za swe czyny. Prawo karne, obowiązujące w Szwecji, orzeka, iż „czyn karygodny, o ile został spełniony przez dziecko poniżej lat 15, ma być uznany za niekarygodny“. Przestępcy więc tacy są traktowani jako zwyrodniałe dzieci i podlegają przepisom z 1902 r. Wiek od lat 15 do 18 stanowi epokę przejściową, w której przestępca bądź korzysta z łagodzących okoliczności, bądź bywa oddawany na wychowanie przymusowe. Odpowiedni przepis głosi, iż „jeżeli przestępstwo popełnione zostało przez osobnika, który przekroczył 15-ty rok życia, ale nie doszedł jeszcze lat 18, i który z tego powodu został skazany na karę pieniężną lub więzienie do 6 miesięcy, to sąd, po zbadaniu charakteru przestępstwa i stopnia rozwoju umysłowego,

może postanowić zamiast wymierzenia kary oddanie przestępcy na wychowanie państwowe“. W tym celu rząd zorganizował odnośny zakład dla 100 chłopców w Bona w Oestergötland. Zakład ten, który dotychczas przyjął w swe progi 300 młodzieńców, urządzony jest na wzór „domu szkolnego“. Ma on na celu wpojenie i przyzwyczajenie do dobrych obyczajów, unormowanego życia i pracowitości. Uczniowie — wychowawcy zajęci są leśnictwem, rolnictwem, hodowlą bydła i rzemiosłami. Nauczanie ogólne obejmuje kurs szkół elementarnych (właściwych). Czas przebywania w zakładzie nie jest przez wyrok sądowy określany. Zależy on od sprawowania się ucznia i stopnia pracowitości, jaki zdobył. Uczeń opuszcza zakład po ukończeniu 20 lat. Z pośród uwolnionych dotychczas 200 uczniów 75% posiadało ocenę sprawowania zupełnie zadawalniającą.

Dla opieki nad nieletnimi przestępczyniami założone zostało schronisko w Viebäck. Prowadzą je zakonnice ze Stockholmu.

Wreszcie zaznaczyć należy, że nawet w przypadku przestępstw, pociągających za sobą karę więzienia, prawo orzeka: „Dla przestępcy młodszego niż lat 18 — wychowanie zamiast kary“.

Oświata ludowa. Określenie „ludowa“ nie ma bynajmniej na myśli wyłącznie klasy robotniczej lub włościan, ale raczej „profanów“ nauki, choć rzeczywiście i państwo i instytucje społeczne przy udzielaniu zapomóg i ofiar na ten cel miały początkowo na myśli wyłącznie szerokie warstwy niezamożnej ludności.

Dążenia w kierunku wykształcenia ludowego mają swój wyraz z jednej strony w akcji uniwersytetów ludowych, z drugiej — w swobodnej i dobrowolnej pracy samokształceniowej wśród dorosłych, którzy opuścili już szkoły i poświęcili się zawodom praktycznym.

UNIWERSYTETY LUDOWE — to typ zakładów naukowych, jaki można spotkać tylko w krajach Skandynawskich i Finlandji. Cel i zadanie ich określone zostało jeszcze na zjeździe uniwersytetów ludowych w 1906 r. w Jönköping, który ustalił, że uniwersytety ludowe winny dawać dorosłym

mężczyznom i kobietom ogólne obywatelskie wykształcenie, przyczem największą uwagę zwracać należy na nauki humanistyczne i przyrodnicze, jako najbardziej zdolne pobudzić życie duchowe i siłę moralną danego osobnika. Słuchacz winien specjalnie poznać kraj ojczysty, jego rozwój historyczny, obecne stosunki społeczne i państwowe, jego bogactwa materialne i duchowe.

Początek tego ruchu pochodzi z Danji, która — wskutek niebezpiecznego położenia swego w stosunku do sąsiadów Niemców — w połowie XIX wieku starała się wszelkimi siłami wzmocnić odporność kulturalną narodu.

Uniwersytety ludowe powstały w Szwecji po reorganizacji administracji (powołaniu na nowo zarządów gminnych) w 1862 r. i wprowadzeniu nowej ordynacji wyborczej do parlamentu w 1865 r.; wskutek tych reform znaczenie państwowe klasy włościańskiej znacznie się podniosło, a wraz z tem wzrosły i jej potrzeby. Z osób, które podały myśl utworzenia tych akademii przedewszystkiem zasługują na wymienienie: Ola Andersson, Dr. O. Pehrsson, ks. C. Bergman, Sven Nilsson, Jonas Andersson, August Sohlman i Dr. O. Ålund.

Pierwsza szkoła otwarta została w r. 1868 w Schonen pod Vilun. Obecnie posiada Szwecja 44 uniwersytety ludowe. Najwięcej jest ich w Schonen. Z reguły budowane są one na płaszczyźnie; przeważna ich część posiada własne domy z mieszkaniami dla nauczycieli i pewnej liczby uczniów. Reszta uczniów mieszka w domostwach okolicznych. Wiele szkół posiada hale gimnastyczne, które służą jednocześnie jako miejsce zebrań ludności okolicznej. Są to przeważnie przedsiębiorstwa prywatne, popierane jednak przez państwo. Zarząd szkoły wybierany jest przez urzędy i towarzystwa, które ją utrzymują. Kierownik szkoły ma możność wykazania całej swej energii i inicjatywy w prowadzeniu nauk, albowiem niema ściśle określonego planu, ani też egzaminów ostatecznych i świadectw szkolnych. Przełożony jest przeważnie człowiekiem z wyższem wykształceniem. Reszta nauczycieli (2—5 w każdej szkole) są to kandydaci filozofji, inżynierowie, agronomi lub oficerowie. Uczniem może być

każdy, byleby miał lat 18 skończonych (przeciętny wiek uczniów 20.—22 lat) i przedstawił świadectwo ukończenia szkoły ludowej (elementarnej—właściwej) oraz nienagannego prowadzenia się. Egzaminów wstępnych niema. W r. 1912 było 1194 uczniów mężczyzn. Nauczanie obejmuje 1 lub 2, ale o zupełnie różnym charakterze, kursy roczne; większość słuchaczy kończy tylko 1 kurs.

Nauczanie odbywa się przeważnie w formie popularnych wykładów, dyskusyj, czytanek, objaśnienia podręcznika, robót piśmiennych i t. p. Według przeciętnego obliczenia na rok 1905—46% ogólnej liczby godzin nauki (na I kursie) poświęcono przedmiotom ogólno-kształcącym: historii, literaturze, ekonomji, pogadankom etycznym, ustawom państwowym i komunalnym, geografji, przyrodzie, higienie, konwersacji, śpiewom i zebraniom towarzyskim; zaś 54% ogólnej liczby godzin nauki—przedmiotom praktycznym i technicznym: jęz. szwedzkiemu, pisanii ćwiczeń, rachunkom, buchalterji, kaligrafji, rysunkom, geometrii, miernictwu, niwelacji, gospodarstwu rolnemu i slöjdowi.

W zakres II kursu rocznego wchodzi przedmioty praktyczne, jak: gospodarstwo rolne, leśne, hodowla bydła i t. p. W wielu szkołach kurs ten przekształcono na zimową szkołę gospodarczą, specjalnie popieraną przez państwo. (Szczegóły o tej szkole patrz Szkoły zawodowe „Nauczanie gospodarstwa“.)

Uniwersytety ludowe istnieją również i dla kobiet. Od samego początku kursy dla mężczyzn były czynne tylko podczas półroczna zimowego (listopad—kwiecień). Wobec tego powstał projekt wykorzystania miesięcy letnich na kursy dla kobiet. Pierwszy krok w tym kierunku uczynił uniwersytet ludowy w Vilan w 1873 r. Kursy żeńskie prowadzone są z reguły przez kierownika męskich i jego żonę przy udziale pozostałych nauczycieli i specjalnych nauczycielek.

Liczba ogólna uczenic wynosiła w 1912 r. 1224, przeważnie 18—20-letnich. Wykłady obejmują następujące przedmioty: język szwedzki, historję, geografję, przyrodę, higienę, gospodarstwo domowe, rachunki, buchalterję, kaligrafję, śpiew, roboty ręczne i przędzenie. W 1905 r. użyto z ogólnej liczby godzin nauki 34% na przedmioty ogólno-kształcące i 66%

na praktyczne i techniczne. W wielu miejscowościach dołączono do kursów żeńskich szkołę gospodarstwa domowego lub kurs kuchen szkolnych, sadownictwa i konserwowania owoców, różnego rodzaju robót domowych i t. p. W kilku szkołach kurs żeński odbywa się podczas miesięcy zimowych razem lub równoległe z kursem dla mężczyzn.

Zapomogi państwowe dla uniwersytetów ludowych¹⁾ przyznawane są od r. 1872. W 1913 r. wynoszą one: 4500 kor. (maksymalnie) dla jednej szkoły męskiej, czynnej co najmniej przez 20 tygodni i 2500 kor. dla czynnej w ciągu 12 tygodni; 2400 kor. (maksymalnie) dla każdej szkoły żeńskiej, prowadzonej jednocześnie z męską, z uwzględnieniem jednak specjalnych przedmiotów dla kobiet; 2500 koron (maksymalnie) dla II kursu rocznego o co najmniej 20-tygodniowym czasie wykładów; 1500 koron dla takiegoż kursu II przy szkole żeńskiej, czynnego jednak co najmniej przez tygodni 12 i przy udziale co najmniej $\frac{1}{4}$ uczenic I roku; dla każdego oddziału równoległego najwyżej po 1500 koron; dla wykształcenia sił pedagogicznych 3000 kor. na każdą uczelnię. W 1911 r. zapomogi państwowe wynosiły 220.000 kor., w 1912 r.—339.000 kor. W końcu 1913 r. postanowiono, aby zapomoga państwowa wynosiła, niezależnie od innych dochodów uniwersytetów ludowych, po 2000 kor. dla każdego kursu męskiego i po 1000—dla żeńskiego.

Od 1883 r. państwo udziela zapomóg mniej zamożnym słuchaczom uniwersytetów ludowych. W 1912 r. powiększono je z 35.000 koron do 80.000. To pozwala podczas kursu zimowego 283 uczniom zupełnie ubogim korzystać ze stypendjów po 125 kor. oraz 283 niezamożnym po 75 kor.; podczas kursu letniego 190 ubogim po 75 kor. i 189 niezamożnym po 45 kor. Szkoła pobiera tytułem opłaty za naukę od 15 do 80 kor.

W 1913 r. wyznaczony został przez władze inspektor do czuwania nad pedagogicznym i administracyjnym biegiem spraw uniwersytetów.

Przy wielu uniwersytetach organizowane są 8—14 dnio-

¹⁾ Król. Pol. posiada obecnie Uniwersytetów ludowych 7. Utrzymywane są, podobnie jak i kursy dla dorosłych (w 1917 r. przeszło 187) przez Polską Macierz Szkolną.

wę kursy nauki o Szwecji dla dawnych uczniów, nauczycieli szkół elementarnych i t. p.

WYKŁADY NAUKOWO-POPULARNE mają na celu: udzielać wiedzę, budzić myśl i zainteresowanie, zachęcać do pracy samodzielnej w kierunku dociekań teoretycznych i działalności praktycznej oraz dać dobrą i racjonalną rozrywkę w wolnych chwilach. Mają one przygotowywać do lektury i wskazywać ją. Stosują się do poziomu słuchaczy pod względem treści i formy. Wolno podczas nich poruszać wszelkie tematy, byleby nie były związane z kwestjami politycznymi i wyznaniowymi.

Dla zorganizowania tych wykładów założono w całym kraju instytucje odczytowe — instytuty robotnicze i towarzystwa wykładowe. W miejscach ćwiczeń wojskowych również organizowane są takie wykłady.

Pierwszym w Szwecji był instytut robotniczy w Stockholmie, założony w 1880 r. z inicjatywy Dra Antoniego Nyström. W 5 lat później instytucje odczytowe otrzymały roczną zapomogę państwową w wysokości 15.000 kor. Kilkakrotnie powiększana wynosiła ona w 1913 r. 270.000 kor. Liczba tych zakładów wzrosła w ciągu 28 lat niepomniernie, co świadczy o ich rzeczywistej potrzebie i pożytku. W 1885 r. było ich 8, w 1900 — 124, a w 1913 — 539. W 1913 r. wygłoszono 11.000 wykładów popularnych, podczas których obecnych było około 1.000.000 słuchaczy. Przeciętna liczba słuchaczy wynosi w niektórych zakładach 400 — 500, w innych — 50. Z otrzymywanych zapomóg niewolno jest ofiarowywać więcej niż 8.000 koron rocznie na koszty przejazdu dla wykładowców. Dla ułatwienia odszukiwania odpowiednich sił naukowych istnieją biura centralne pośrednictwa. Pierwsze takie biuro powstało w Lund w 1898 r., drugie w Stockholmie w 1902 r., trzecie w Gotenburgu w 1913 r. Biura te otrzymują zapomogę państwową od 1906 r., wynoszącą w 1913 r. 8.300 kor. Corocznie wydają one spis wykładowców i wykładów oraz wskazują bibliografię różnych dziedzin wiedzy. Spisy tę są rozsyłane bezpłatnie do instytucji odczytowych. Oprócz biur centralnych istnieją jeszcze t. zw. stowarzyszenia odczytowe, otrzymujące nieznaczne zapomogi

państwowe; organizują one objazdy prelegentów wewnątrz danego okręgu.

Wykładający otrzymuje zasadniczo 25 kor. za wykład oprócz kosztów podróży. Przeciętny koszt jednego wykładu wynosi 40 kor.

W ministerstwie oświaty istnieje urząd radcy odczytowego.

BIBLIOTEKI LUDOWE. W ostatnich czasach uzupełnia się wykłady czytelnictwem w ten sposób, że wykładająca, zainteresowawszy słuchaczy danym tematem, wskazuje odnośną literaturę popularno—naukową. W wielu miastach istnieją znaczniejsze biblioteki ludowe. W Gotenburgu naprz. założono w 1861 r. bibliotekę, posiadającą obecnie kilka oddziałów. W Stockholmie popiera państwo 5 bibliotek ludowych i 1 księżnicę centralną, zarówno jak i bibliotekę organizacji robotniczej w Folkets.

Biblioteka w Gotenburgu, która otrzymała w 1911 r. rządowy zasiłek w sumie 12.000 koron, posiadała 18.750 tomów, wypożyczyła zaś 174.437. W 1912 r. ofiarowało miasto Stockholm zapomogę dla 5 bibliotek związku oświaty ludowej w sumie 16.000 kor. (16.000 tomów, 91.000 wypożyczeń), dla biblioteki robotniczej 12.000 kor. (25.900 tomów, 78200 wypożyczeń) i dla 10 bibliotek miejskich 45.000 kor. (46.779 tomów, 196.550 wypożyczeń); zapomogi państwowe dla bibliotek przyznane zostały po raz pierwszy w 1905 r; przeznaczono na ten cel 60.000 koron. Po 7 latach zapomogi te wyniosły 170.000 kor. Zapomogę roczną miały otrzymać:

a) biblioteki ludowe (wiejskie i miejskie) maximum po 400 kor.,

b) biblioteki szkolne po 150 kor.,

c) robotnicze, abstynentów i innych organizacji, liczących minimum 20.000 członków, na każdą organizację maximum po 15.000.

W 1913 r. otrzymało przeszło 1000 bibliotek szkolnych i ludowych zapomogę państwową.

Dla ułatwienia zakupu książek istnieją w Stockholmie 2 biura pośrednictwa, popierane przez państwo. W ministerstwie oświaty od 1913 r. istnieje specjalny urząd „radcy

bibliotecznego". W tym że roku przystąpiono do opracowania ogólnego katalogu szwedzkiej literatury ludowej.

INNE ZAKŁADY TEGO TYPU. Z zapomóg państwowych korzystają również kursy letnie przy wyższych szkołach w Uppsala, Lund, Gotenburgu i Sztokholmie; odbywają się one co 4 lata w tem samym mieście. Państwo popiera również kursy abstynentów, trwające 4—6 dni w jednym miejscu. Rocznie jest ich 8—10. Kilka stowarzyszeń studenckich, jak „Verdandi“, „Heimdal“ i inne pracowało b. gorliwie i owocnie na polu bibliotekarstwa i wykładów popularnych.

Szkolnictwo średnie.

W rozdziale niniejszym rozpatrywane będą szkoły średnie, utrzymywane przez państwo, korzystające z zasiłków rządowych, szkoły prywatne i komunalne oraz popierane przez państwo szkoły żeńskie.

Najstarszemi „szkołami uczonych“ w Szwecji, podobnie jak w innych państwach, były szkoły klasztorne i katedralne średniowiecza oraz szkoły miejskie, utrzymywane przez mieszczan. Reformacja zniosła pierwszy rodzaj szkół, i obecne szkoły średnie rozwinęły się ze szkół katedralnych i miejskich.

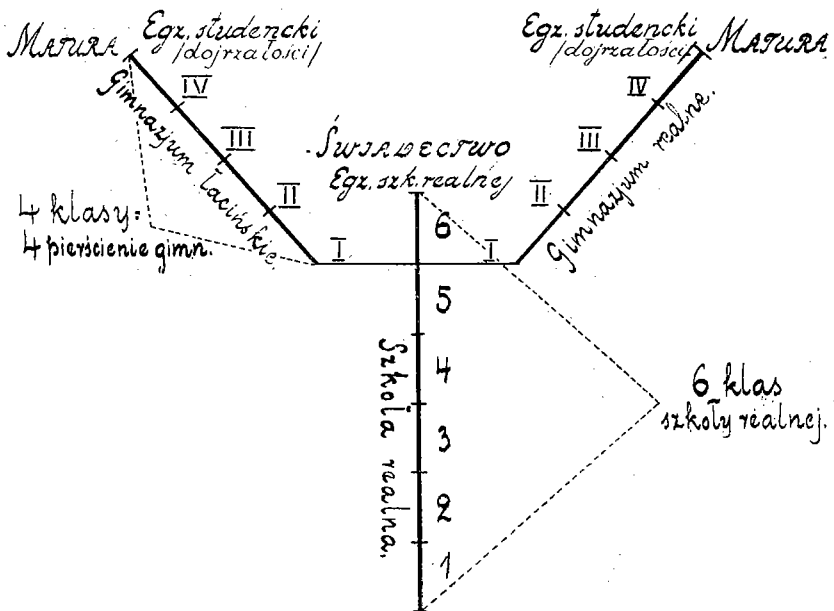
Pierwsze wyższe „szkoły uczonych“ czyli gimnazja zostały założone za czasów króla Gustawa Adolfa II, najstarszą z nich powołał do życia Johannes Rulbeckius w Västeras w 1623 r. Pierwsze przepisy szkolne wydane zostały w 1649 r., w całości jednak nie były stosowane. Te rozporządzenia dzieliły szkoły na niższe i wyższe — trywialne i gimnazja. Były to podówczas zakłady naukowe, przeznaczone prawie wyłącznie do kształcenia urzędników i duchowieństwa.

Przeciw takiemu systemowi coraz energiczniej podnosiły się protesty zwłaszcza z tego względu, że szkoły ówczesne nieuwzględniały należycie potrzeb tych uczniów, którzy zamierzali poświęcić się zawodom praktycznym. Protesty te spotęgowały się z początkiem XIX stulecia.

Rozporządzenie szkolne 1807 r. bardziej odpowiada nowoczesnym wymaganiom. Zgodnie z nimi w programie szkolnym wzmocniono nauczanie jęz. ojczystego, matematyki, historii, przyrody i jęz. nowożytnych.

Rozporządzenie szkolne 1820 r. wprowadza dwa rodzaje szkół: „szkołę uczonych“ niższą i wyższą oraz „szkołę apologistów“ pierwszą dla wykształcenia uczonych, drugą dla ogólno-obywatelskiego. Przeciwno temu podziałowi powstaje opozycja, uważająca go zasadniczo za zgubny dla uczuć obywatelskich. W r. 1849 przeistoczono wszystkie szkoły w jeden typ t. zw. „szkół elementarnych“. W 1856 r. powstaje nowa próba uregulowania spraw szkolnych. Dopiero jednak rozporządzenia 1859 r. wprowadzają pewien ład do szkolnictwa. Teraz zaczyna się nowy podział szkół na realne i łacińskie od 3-ej klasy; w 1904 r. podział na wyżej wymienione 2 typy (realny i łaciński) rozpoczyna się od 4-ej klasy.

Z innych reform XIX stulecia należy wymienić jeszcze: przeniesienie egzaminów maturalnych z uniwersytetów do szkół średnich w 1862 r., wprowadzenie próbnego roku dla

nauczycieli w 1865 r. oraz wprowadzenie półklasycznego kierunku szkoły (z jęz. łacińskim bez greckiego) w 1869 r.

Ostatecznie zorganizowało szkoły rozporządzenie z dn. 18 lutego 1905 r. Rysunek powyższy uwidoczni nową organizację szkół średnich.

Podział i cel szkół średnich. Zgodnie z rozporządzeniem 1905 r. szkoły średnie dzielą się na szkoły realne i gimnazja, te zaś ostatnie na gimnazja łacińskie i realne.

Szkoła realna obejmuje 6 rocznych klas, kończących się egzaminem szkoły realnej (świadectwo szkoły średniej). Gimnazjum łacińskie i realne, opierające się na 5 pierwszych klasach szkoły realnej, ma 4 klasy (t. zw. pierścienie) i kończy się egzaminem maturalnym t. zw. studenckim. Wiek uczniów w VI klasie szkoły i I klasie gimnazjum jest jednakowy. Najniższą klasą szkoły średniej (realnej) jest klasa I. Przyjmowane są do niej dzieci, kończące lat 9 w danym roku kalendarzowym. W ten sposób do egzaminu w szkole realnej może przystępować młodzież w wieku lat 15 — 16, do egzaminu maturalnego w wieku lat 18 — 19.

Szkoła realna ma na celu danie ogólnego średniego wykształcenia, przekraczającego kurs szkoły elementarnej. Gimnazjum oprócz ogólnego wykształcenia daje podstawy wiedzy naukowej, która ma być dalej rozwijana w wyższych zakładach naukowych: uniwersytecie i politechnice.

Świadectwo ukończenia szkoły realnej upoważnia do wstąpienia na kursa pocztowo-telegraficzne, do szkoły technicznej, do instytutu leśnego i rolniczego (na kurs niższy), jak również do objęcia posady na kolejach i t. p. Świadectwo maturalne, bądź łacińskie, bądź realne, upoważnia do immatrykulacji na uniwersytecie i politechnice oraz daje prawo wstępu (w pewnych przypadkach w zależności od kierunku łacińskiego lub realnego) do szkół technicznych wyższych, do szkoły wojskowej, morskiej, instytutu farmaceutycznego, dentystycznego i weterynaryjnego.

Liczba i rozmieszczenie szkół średnich.

Liczba szkół średnich wynosi 77; z tych 38 szkół pełnych (gimnazja

obu typów) i 39 szkół realnych. Z tych ostatnich — 19 szkół mieszanych. W liczbie 38 szkół pełnych było 28 gimnazjów z równoległymi oddziałami: łacińskim i realnym, 6 — tylko realnych i 4 — wyłącznie łacińskie. Jedna ze szkół w Nya przeznaczona jest na przeprowadzenie eksperymentów pedagogicznych i nosi miano „państwowej szkoły doświadczalnej”. Szkoły te są przeważnie rozmieszczone po miastach większych; szkoły mieszane znajdują się w mniejszych miastach i miasteczkach.

W wielu miejscowościach istnieje tendencja zamiany na koszt gmin szkół realnych na zakłady pełne oraz organizowanie oddziałów, zarówno łacińskiego jak i realnego.

Większe zakłady pełne liczą 600 — 700 uczniów, większe szkoły realne po 300 — 400.

Kierownictwo szkół średnich. Władzą centralną dla szkół średnich i zrównanych z nimi zakładów naukowych z prawem publiczności stanowi od 1905 r. „Naczelna dyrekcja średnich zakładów naukowych”. Do kompetencji dyrekcji należy: dozór nad szkołami i ich wizytowanie, opieka nad sprawami nauczania i administracji szkolnej, wykształcenie, stabilizacja i czasowe zatwierdzenia nauczycieli, sprawy dyscyplinarne i t. p. Dyrekcja naczelna składa się z dyrektora, jako przewodniczącego, i 4 naczelnich radców jako członków. Wszyscy oni zostają mianowani na czas najwyżej 5-letni z pośród rzeczywistych nauczycieli szkół średnich lub wyższych seminarjów nauczycielskich i winni reprezentować możliwie wszystkie działy nauczania. Wszelkie sprawy, prócz specjalnie powierzonych dyrektorowi, są rozpatrywane i decydowane wspólnie i wszyscy członkowie dyrekcji mają równy głos. Biskup, jako efor, pełni nadzór nad szkołami średnimi swojej djecezji, specjalnie zaś nad nauczaniem religji; o dostrzeżonych brakach winien on koniecznie komunikować dyrekcji naczelnej. Biskup mianuje również dla każdego gimnazjum i każdej szkoły inspektora, który jest zastępcą efora.

W szkołach mieszanych istnieją dyrekcje lokalne, w których przewodniczącą mianuje biskup. Dyrekcja

lokalna prócz funkcji inspektora pełni również funkcje gospodarcze. W mieście stołecznem istnieje specjalna dyrekcja (eforat) dla zarządu szkołami średnimi miejskimi. Zajmuje się ona również sprawami gospodarczemi podległych jej zakładów.

Na czele każdej szkoły stoi rektor, który mianowany zostaje przez rząd na przedstawienie dyrekcji naczelnej, zazwyczaj na lat 5. Rektor, oprócz obowiązku kierowania całokształtem spraw szkolnych, obowiązany jest do udzielania lekcyj. Do współpracy dodana mu jest rada nauczycielska, składająca się z całego personelu nauczycielskiego uczelni. Rada nauczycielska pod przewodnictwem efora lub inspektora, o ile są oni na posiedzeniu obecni, lub wreszcie rektora, decyduje w sprawach nauczania, wychowania, gospodarczych i t. p.

Nauczanie. Rok szkolny zaczyna się w końcu sierpnia i trwa 38 tygodni¹⁾ oprócz egzaminów przejściowych. Rok szkolny dzieli się na 2 półrocza — „terminy”: jesienny trwający 18 tygodni i wiosenny — 20 tygodni, w który wchodzi już tydzień świąt Wielkanocnych i 1/2 tygodnia Zielonych Świątek. Wakacje w Szwecji trwają dłużej niż w innych krajach o wysoko postawionem szkolnictwie.

W klasach od 1-ej do 5-ej szkół realnych otrzymują uczniowie jednakowe wykształcenie we wszystkich szkołach. Następnie ci, którzy chcą otrzymać świadectwo realne, przechodzą do klasy VI-ej szkoły realnej, ci zaś, którzy chcą złożyć egzamin studencki przechodzą do kl. I gimnazjum realnego lub łacińskiego.

Zakres poszczególnych przedmiotów zasadniczo jest ustalony w programie urzędowym, który jednocześnie zaopatrzone jest w obszerne wskazówki metodyczne. Odchylenia od tego programu są dopuszczalne, zwłaszcza ze względu na wypróbowanie nowych metod pedagogicznych. Lekcyj dziennie jest 5 do 6 po 45 minut. W południe pauza trwa 1 1/4 godziny.

¹⁾ W Król. Pol. od września do czerwca — 32 tygodnie.

Plan lekcji w szkołach realnych.

Przedmioty	K L A S A					
	I	II	III	IV	V	VI
Religia	3	3	3	2	2	2
Język szwedzki	5	5	6	4	3	3
„ niemiecki	6	6	6	4	4	3
„ angielski	—	—	—	5	5	4
Historja	2	3	3	3	3	4
Geografja	2	2	2	2	2	2
Matematyka	4	5	5	5	4	5
Biologja	2	2	2	1	2	2
Fizyka	—	—	—	2	1	2
Chemja	—	—	—	—	2	1
Kaligrafja	2	2	1	—	—	—
Rysunki	1	1	2	2	2	2
Razem	27	29	30	30	30	30

W godzinach pozaprogramowych udzielany jest nadobowiązkowo: język francuski (dla klas 5-ej i 6-ej po 2 godziny), a w szkołach mieszanych lekcje kobiecych robót ręcznych po 2 godziny. Nadto poza godzinami lekcji mogą być urządzone nadobowiązkowe zajęcia laboratoryjne z fizyki, chemji lub biologji oraz lekcje rysunku (2 godz.) i slöjdu (2 godz.). W wyższych 3 klasach uczennice mogą być zwalniane od udziału w lekcjach jęz. niemieckiego lub angielskiego, jak również pewnej części matematyki. Mogą też one niezależnie od tego otrzymać promocję do klasy następnej, lecz nie mają wówczas prawa zdawania egzaminu ostatecznego na świadectwo. Chłopcy i dziewczęta uczą się wszystkiego oprócz gimnastyki razem.

Uczniowie III i IV pierścieni (klas), którzy chcą uczyć się jęz. greckiego, mają po 7 godzin tego przedmiotu na tydzień zamiast 4 godzin matematyki, 2 godzin rysunków i 1 godziny jęz. angielskiego; w kl. IV zamiast 5 godzin matematyki i 2 godzin rysunków. W godzinach pozaplanowych udzielane są nadobowiązkowe lekcje rysunków oraz nadobowiązkowe ćwiczenia laboratoryjne z fizyki, chemji i biologji. Uczniowie dwóch wyższych pierścieni mogą uwolnić się z 1 lub 2 przedmiotów, niewynoszących jednak w IV pier-

ścieniu więcej niż 6 godzin wykładowych (razem). Zwolnienie nie może dotyczyć jęz. ojczystego i religii.

Plan lekcji w gimnazjach.

Przedmioty	Gimnazjum realne				Gimnazjum łacińskie			
	pierścienie				pierścienie			
	I	II	III	IV	I	II	III	IV
Religja	2	2	3	2	2	2	2	2
Język szwedzki	3	2	2	3	3	2	3	3
„ łaciński	—	—	—	—	6	6	6	6
„ niemiecki	2	2	2	2	2	2	2	2
„ angielski	3	3	2	4	2	2	2	2
„ francuski	—	4	4	4	—	4	4	4
Historja	3	3	3	3	3	3	3	3
Geografja	2	1	—	—	2	1	—	—
Propedeutyka filoz.	—	—	1	1	—	—	1	1
Matematyka	7	6	6	6	5	4	4	5
Biologja	1	2	2	1	1	2	2	1
Fizyka	4	2	4	3	2	1	2	2
Chemja	3	2	2	2	—	—	—	—
Rysunki	3	2	2	2	2	2	2	2
Razem na tydzień	30	31	33	33	30	31	33	33

Lekcje śpiewu, gimnastyki i fechtunku odbywają się w godzinach pozaplanowych. Lekcje śpiewu są obowiązkowe w pierwszych pięciu klasach szkoły realnej, w pozostałych dowolne; mogą jednak zajmować najwyżej 2 godz. tygodniowo. Udzielane są również dla chętnych lekcje muzyki. Gimnastyka winna zajmować $\frac{1}{2}$ godz. dziennie lub 4 godziny tygodniowo. W VI kl. szkoły realnej i w gimnazjum — lekcje fechtunku (2 godz.); zamiast lekcji gimnastyki mogą być wprowadzone dla starszych lekcje strzelania.

Plan tak jest układany, że wszystkie zajęcia ucznia w godzinach planowych i pozaplanowych nie mogą przewyższać 7 godzin dziennie. O ile, ze względu na porę roku, odbywa się więcej ćwiczeń fizycznych, zmniejsza się wówczas liczbę godzin nauki szkolnej.

Uczniowie przyjmowani są na początku półroczy szkolnych, przeważnie na jesieni. Wszyscy uczniowie podlegają egzaminom wstępnym, oprócz tych, którzy przenieśli się z odpowiedniej klasy (lub pierścienia) innej szkoły. Przy wstępowaniu jednak do najwyższej klasy gimnazjalnej (IV pierścień) wszyscy bez wyjątku zdają egzamin. Przy końcu półrocza wiosennego odbywa się promowanie uczniów bez

egzaminów. Uczniowie, którzy nie otrzymali na wiosnę promocyj, mogą zdawać egzaminy promocyjne po wakacjach na początku półrocza jesiennego i wrazie zdania egzaminów otrzymują promocję do klasy następnej. Uczeń, który pozostał 2 lata w jednej klasie i nadal nie otrzymał promocji, musi szkołę opuścić.

Dla uczniów najwyższego pierścienia i dla eksternów urządzane są pomiędzy 10 kwietnia a 21 czerwca egzaminy studenckie. Dla uczniów, którzy nie stawia się do egzaminów, lub ich nie zdadzą, oraz dla eksternów egzaminy odbywają się w drugim terminie, przy końcu półrocza jesiennego.

Egzaminy, zarówno w szkołach rządowych, jak i prywatnych, odbywają się pod kontrolą i przy udziale specjalnej komisji, powołanej przez władze państwowe, przeważnie z pośród profesorów uniwersytetu. Egzaminy są piśmienne i ustne. Piśmienne egzaminy obejmują jęz. szwedzki, jęz. obce nowożytne i matematykę. W gimnazjach realnych nadto jeszcze fizykę, a w łacińskich — łacinę. Odbywają się one na kilka tygodni przed ustnemi i trwają jednocześnie we wszystkich szkołach 4 — 5 dni. Zadania i tematy egzaminacyjne opracowuje dyrekcja naczelna podług projektów komisji egzaminacyjnych. Uczeń, który niedostatecznie złożył egzamin piśmienny nie może przystąpić do ustnych.

Egzaminy z 6 klas w szkołach realnych dla uczniów i eksternów, t. zw. egzaminy realne, odbywają się w ten sam sposób, jak i egzaminy studenckie, lecz bez rządowej komisji egzaminacyjnej. Egzaminy piśmienne obejmują tu: jęz. szwedzki, jęz. angielski, jęz. niemiecki i matematykę.

Uczniowie. Jak to wykazuje tablica poniższa od 1890 r. powiększyła się znacznie liczba uczniów szkół średnich, przyczem punkt ciężkości przesunął się z kierunku łacińskiego na realny.

Przeciętny wiek przy składaniu egzaminu studenckiego był w okresie 1901 — 1905 — lat 19, 31, 1906 — 1909 — lat 19, 43, a 1910—1911 lat 19, 38. Przeciętny wiek przy składaniu egzaminu ze szkoły realnej w okresie 1907 — 1910 był

dla chłopców lat 17,04 dla dziewcząt — 16,84; dla eksternów nieco wyższy.

T A B L I C A V.

Liczba uczniów szkół średnich i pedagogów¹⁾ przed 1905 r.)

Przeciętna liczba dla terminów jesiennych w latach:	Liczba ogólna		Klasy: I — III	Klasy: IV i V		Klasy: VI: 1 — VII: 2				Klasy: IV—VII	
	absolutna	na 10,000 miesz.		Kierunek łaćniński	Kierunek realny	Kierunek łaćniński A.	Kierunek łaćniński B.	Kierunek łaćniński	Kierunek realny	Kierunek łaćniński	Kierunek realny
1875	12717	29. ¹	6844	1928	1356	1303	893	393	4124	1749	
1876 — 80	14376	31. ⁹	7393	2159	1593	1307	1183	741	4649	2334	
1881 — 85	14986	32. ⁵	7094	2364	1626	1263	1848	791	5475	2417	
1886 — 90	14507	30. ⁶	7116	1897	1874	910	1843	867	4650	2741	
1891 — 95	14914	30. ⁹	7340	1700	2467	701	1523	1183	3924	3650	
1896 — 00	16578	32. ⁹	7818	1619	2921	825	1561	1834	4005	4755	
1901 — 05	19405	37. ¹	8734	1106	4197	714	1718	2936	3538	5402	

¹⁾ Pedagogami nazywano jedno - lub dwuklasowe zakłady naukowe, które od 1904 r. częściowo zwinięto, częściowo zamieniono na szkoły realne.

T A B L I C A V.

Liczba uczniów szkół średnich i pedagogów¹⁾ przed 1905 r.)

Przeciętna liczba dla terminów jesiennych w latach:	Liczba ogólna		Klasy: I — III	Klasy: IV i V		Klasy: VI: 1 — VII: 2			Klasy: IV—VII	
	absolutna	na 10.000 miesz.		Kierunek łaciński	Kierunek realny	Kierunek łaciński A.	Kierunek łaciński B.	Kierunek realny	Kierunek łaciński	Kierunek realny
1875	12717	29. ₁	6844	1928	1356	1303	893	393	4124	1749
1876 — 80	14376	31. ₉	7393	2159	1593	1307	1183	741	4649	2334
1881 — 85	14986	32. ₅	7094	2364	1626	1263	1848	791	5475	2417
1886 — 90	14507	30. ₆	7116	1897	1874	910	1843	867	4650	2741
1891 — 95	14914	30. ₉	7340	1700	2467	701	1523	1183	3924	3650
1896 — 00	16578	32. ₉	7818	1619	2921	825	1561	1834	4005	4755
1901 — 05	19405	37. ₁	8734	1106	4197	714	1718	2936	3538	5402

¹⁾ Pedagogjami nazywano jedno - lub dwuklasowe zakłady naukowe, które od 1904 r. częściowo zwinięto, częściowo zamieniono na szkoły realne.

dla chłopców lat 17,04 dla dziewcząt — 16,84; dla eksterńców nieco wyższy.

T A B L I C A VI.

Liczba uczniów po r. 1905¹⁾,

Przeciętna liczba dla terminów je-siennych w la-tach	Liczba ogólna		W szkołach real-nych		W gimnazjach	
	absolutna	na 10.000 miesz.	Chłopców	Dziewcząt	realnych	łacińskich
1906 — 10	21923	40. ₃₈	15450	931	3209	2333
1911	23018	41. ₃₀	15816	1124	3454	2624

T A B L I C A VII.

Liczba abiturjentów gimnazjalnych.

Liczba przeciętna dla lat:	Liczba ogólna			na 10.000 miesz.	Z ogólnej liczby było		Uczęszczało do gimnazjum		
	Ucz-niów	Uczen-nic	Ra-zem		ze szkół domo-śred.	z wyk. domo-wego	kierun. łac. A. z grek.	kierun. łac. B.	kierun. realny
1871 — 75	612	2	614	14. ₃₆	557	57	—	—	65
1876 — 80	570	4	574	12. ₇₅	470	104	266	137	67
1881 — 85	773	11	784	17. ₀₂	665	119	268	263	134
1886 — 90	760	27	787	16. ₆₀	658	129	209	327	122
1891 — 95	665	27	692	14. ₃₃	575	117	145	285	145
1896 — 00	801	49	850	16. ₈₉	701	149	169	273	259
1901 — 05	1048	85	1133	21. ₆₆	907	226	170	328	409
1906 — 09	1401	143	1544	28. ₅₇	1178	366	141	382	655

¹⁾ W b. Król. Pol. dn. 1.XII.1917 było szkół średnich 371, uczniów 81.802.

T A B L I C A VIII.

Liczba abiturjentów gimnazjalnych.

ROK	Liczba ogólna			na 10.000 miesz- kańców	Z liczby ogólnej			Uczęszczało do gimnazjum	
	Ucz- niów	Uczennic	Razem		było ze sz. śred.	sz. pryw.	ekster- nów	łac.	realn.
1910	1357	187	1544	27. ⁹⁶	1133	313	97	497	637
1911	1339	196	1535	27. ⁶⁰	1107	335	93	455	652

T A B L I C A IX.

Liczba abiturjentów szkół realnych.

ROK	Liczba ogólna			na 100000 miesz- kańców	Z liczby ogólnej		
	Uczniów	Uczennic	Razem		b y ł o z e		eksternów
					szkół realn.	szkół pryw.	
1907	1085	63	1148	21. ³⁵	998	—	150
1908	1121	129	1250	23. ⁰²	956	90	204
1909	1189	219	1408	25. ⁷¹	1010	122	276
1910	1176	326	1502	27. ²⁰	1022	210	270
1911	1198	399	1597	28. ⁷¹	1015	290	292

W latach 1910—1911 (patrz tabl. X.) przeciętnie 49,7% maturzystów obrało studia uniwersyteckie, od 10% do 11% poszło w kierunku zawodu technicznego, tyleż wojskowego i tyleż handlowego.

Następna tablica XI wykazuje nam, w kierunku jakich zawodów poszli abiturjenci szkół realnych. Widzimy, że przeciętnie za lat 5—31,7% ogólnej ich liczby skierowało się na drogę handlu, 8% na koleje, 8% do szkół technicznych, 6,5% na drogę przemysłu, 4% na gospodarstwo rolne.

Nauczyciele. W szkołach średnich oprócz rektora są następujące 3 kategorie nauczycieli zwyczajnych: a) lektorzy w pełnych gimnazjach z wyższymi kwalifikacjami (obowiązkowe wyższe wykształcenie) i wyższymi poborami, b) adjunkci — z niższymi kwalifikacjami i niższymi poborami

T A B L I C A X.

Zawody, którym poświęcili się maturzyści po złożeniu egzaminu studenckiego.

ROK	Studja uniwersyteckie	Studja w wyższych szkołach technicz.	Służba wojskowa	Handel lub wyższe szkoły handlowe	Razem	Na liczbę maturzyst. szkół publicznych
1901	270	137	131	95	630	820
1902	292	98	137	102	629	846
1903	314	119	140	98	671	895
1904	310	122	181	103	716	933
1905	369	107	189	109	977	1043
Razem	1555	583	778	507	3623	4537
Średnio rocz.	311	117	156	101	725	907
1906	367	127	166	147	807	1041
1907	444	147	165	152	911	1171
1908	476	170	144	149	939	1235
1909	525	160	142	151	978	1262
Razem	1812	604	617	599	3635	4709
Średnio rocz.	453	151	154	150	909	1177
1910	546	123	131	132	932	1134
1911	567	114	116	112	909	1107
Razem	1113	237	247	244	1841	2241
Średnio rocz.	557	119	124	122	921	1121

i c) nauczyciele techniczni, którzy udzielają lekcji rysunków, muzyki, gimnastyki i ćwiczeń wojskowych.

T A B L I C A X I.

Zawody, którym poświęcili się kończący szkoły realne.

Rok	Handel lub szkoły handlowe	Koleje	Szkoły techn.	Przemysł	Rołnictwo lub szkoły gospod.	Poczty	Bankowość	Razem	Liczba koń- czących szkoły real- ne publicz.
1907	281	145	88	67	51	70	49	791	998
1908	324	100	76	65	52	48	32	697	956
1909	323	73	73	61	66	39	30	665	1010
1910	369	55	72	77	61	26	24	684	1022
1911	292	47	90	66	58	22	22	597	1015
Razem	1589	420	399	329	288	205	157	3434	5001
Średnio rocz.	318	84	80	66	58	41	31	687	1000

W szkołach średnich (realnych) koedukacyjnych połowę nauczycieli zwyczajnych stanowią nauczycielki, z których jedna nosi tytuł pierwszej i jest pomocnicą rektora w dziale nadzoru nad uczennicami. W tych szkołach rysunku i muzyki udzielać mogą kobiety; na koszt samorządów w szkołach realnych koedukacyjnych mogą być nauczycielki gimnastyki. W 1911 r. ogólna liczba nauczycieli przedmiotów ogólnokształcących była 1275: 75 rektorów, 256 lektorów, 755 adjunktów, 57 nauczycielek zwyczajnych i 130 nauczycieli niestabilizowanych. Nauczycieli technicznych było 229.

Rektor pełnego zakładu naukowego obowiązany jest do udzielania lekcji w liczbie 12—16 godzin tygodniowo; rektor szkoły realnej 18—20; lektor 18—22, adjunkt w klasach wyższych 20—22, — w klasach niższych 24—28; pierwsza nauczycielka (pomocnica rektora) 20—22; reszta nauczycielek 22—26

godzin. Pobory nauczycielskie zwiększają się automatycznie przez dodawanie pięciu kolejnych dodatków za pięciolecia pracy nauczycielskiej. Pobory adjunkta wynoszą w miarę dodatków za pięciolecia od 3.000 do 5.000 kor., pobory lektora od 4.000 do 6.000 kor. i pobory rektora od 6.000 do 6.500 kor. (w gimnazjach) i od 5.000 do 5.500 kor. (w szkołach realnych). Do tego dochodzi w Stockholmie i Gotenburgu mieszkanie lub równoważnik w gotowiznie. Pobory nauczycielki wynoszą od 1.850 do 2.050 kor., pierwszej nauczycielki od 2.050 do 2.500 kor. Nauczyciele techniczni otrzymują pobory w wysokości 3 pierwszych pięcioleci nauczycieli zwyczajnych lub według specjalnej umowy. Nauczyciele otrzymują emeryturę po 65 roku życia, a 35 latach służby; nauczycielki — po 55 roku życia i 25 latach służby. Dla rektora lata te wynoszą 65 i 35 pracy; otrzymuje on, jeżeli stanowisko swoje (rektora) sprawuje najmniej 15 lat, w gimnazjum 5.000 kor., w szkole realnej 4.000 kor. Lektor otrzymuje 4.000 kor., adjunkt 3.400 kor., pierwsza nauczycielka 1.900 k., nauczycielka 1.500 kr.

Wdowa i dzieci zmarłego nauczyciela otrzymują emeryturę z kasy wdów i sierot; kasa popierana jest i kontrolowana przez państwo.

Pobory nauczycieli nadetatowych wynoszą od 1914 r. do 2.700 kor. rocznie.

KWALIFIKACJE NAUCZYCIELI. Od nauczycieli wykładających wymagany jest przeważnie stopień filozoficzny (doktorat od lektorów). Nauczycielki szkół koedukacyjnych winny posiadać co najmniej świadectwo ukończenia wyższego seminarjum nauczycielskiego. Kandydaci na nauczycieli odbywają t. zw. rok próbny w jednej z siedmiu na ten cel przeznaczonych szkół; 3 takie szkoły znajdują się w Stockholmie, 1 w Uppsala, 1 w Lund i 2 w Gotenburgu. Liczba kandydatów wynosi rocznie około 70; prócz zajęć praktycznych w klasach odbywają oni studia z zakresu teorii i historii pedagogiki.

Nauczycieli zwyczajnych stabilizuje rząd na przedstawienie naczelnej dyrekcji; nauczycielki i nauczyciele techniczni mianowani są przez naczelną dyrekcję. Usunięcie z po-

sady nauczyciela stabilizowanego odbywa się na mocy wyroku sądowego.

Finanse. Każde miasto, w którym ma być założona szkoła średnia, obowiązane jest dostarczyć bezpłatnie plac pod budowę gmachu z dostatecznym obszarem na boisko dla uczniów; w większości przypadków miasta wznoszą i utrzymują potrzebne gmachy szkolne oraz dostarczają rektorowi mieszkanie lub równoważnik w gotowiznie. Pod względem higienicznym i estetycznym gmachy szkolne w Szwecji mogą zaspokoić najbardziej wygórowane żądania. W miastach, w których mieszczą się państwowe szkoły mieszane, gminy miejskie dopłacają $\frac{1}{4}$ część zasadniczych poborów nauczycieli.

Zapomogi państwowe dla szkół średnich wyniosły w 1911 r. sumę 5.877.106 kor., co stanowiło około 258 kor. na jednego ucznia. Uczeń opłaca przy wstąpieniu do szkoły tytułem wpisowego 10 kor. Zwalniani od tego są uczniowie ubodzy lub też ci, którzy przechodzą z jednego zakładu naukowego do innego. Opłata roczna za naukę wynosi 80 kor. w szkołach realnych i 100 kor. w gimnazjach. Uczniowie niezamożni częściowo lub całkowicie zwalniani są od opłaty.

Szkoły Komunalne. Od dłuższego czasu dążono do stworzenia ogniwa, łączącego szkołę średnią ze szkołą elementarną; ważnym krokiem w tym kierunku było zorganizowanie w 1910 r. szkół komunalnych. Szkoła komunalna 4-letnia jest nadbudową 4-letniej szkoły elementarnej i przygotowuje młodzież do egzaminu realnego. Szkoły te są organizowane przede wszystkim w większych gminach, nieposiadających szkół średnich państwowych.

Zgodnie z postanowieniem parlamentu zasłużeni nauczyciele szkół elementarnych, po odbyciu studjów uzupełniających, mogą być powołani na stanowiska nauczycieli szkół komunalnych. Sprawa kształcenia nauczycieli szkół komunalnych do 1913 r. nie była uregulowana.

Dozór nad szkołami komunalnymi sprawuje dyrekcja naczelna szkół średnich, która mianuje dla każdej z nich inspektora oraz w miarę uznania udziela prawo organizowania przez te szkoły egzaminów na świadectwo szkoły realnej.

Szkoły komunalne są męskie i żeńskie. Jeśli istnieje w danej miejscowości tylko jedna szkoła, musi być mieszana. W szkole męskiej winien być przynajmniej 1 nauczyciel, w żeńskiej przynajmniej 1 nauczycielka.

Nauczyciele zwyczajni otrzymują wynagrodzenie podług 4 klas płacy: od 2.000 do 3.200 kor. (2.000, 2.400, 2.800, 3.200). Oprócz tego otrzymują mieszkanie i opał. Nauczycielki zwyczajne — od 1.600 do 2.200 kor. (1.600, 1.800, 2.000, 2.200) wraz z mieszkaniem i opałem. Kierownictwo szkoły spoczywa w ręku rektora lub przełożonej, którzy oprócz zwykłych poborów nauczycielskich otrzymują co najmniej 800 kor. dodatku.

W 1911—12 r. szkół komunalnych było 15, z tych 10 miało prawo urządzania egzaminów na świadectwo szkoły realnej.

Zapomoga państwowa dla szkół komunalnych wynosiła w 1914 r. 200.000 kor.

Szkoły prywatne męskie. Z powodu niskiej opłaty w szkołach państwowych liczba gimnazjów prywatnych w Szwecji jest nieznaczna; gimnazjów męskich i koedukacyjnych z prawem urządzania egzaminów studenckich jest 10, a mianowicie: 5 w Stockholmie, 2 w Uppsala, 1 w Lund, 1 w Djursholmie pod Stockholmem i 1 w Värmland pod Lundsbergiem. Trzy z nich mają również prawo wydawania świadectw szkół realnych.

Gimnazja prywatne utrzymują się głównie z opłat uczniów; korzystają one również z zapomogi państwowej, wynoszącej dla poszczególnej szkoły maximum 15.000 kor. rocznie. Ogółem roczny zasiłek rządowy dla gimnazjów prywatnych wynosił w 1911 r. 170.000 kor.

Prywatne szkoły niepełne rozwijały się przed 1910 rokiem dość szybko. Były to 6-o-klasowe szkoły, zorganizowane na wzór koedukacyjnych szkół realnych; większość z nich posiadała prawo urządzania egzaminów na świadectwo szkół realnych. Ogólna liczba takich szkół wynosiła 30. Przeważnie mieściły się one w większych ośrodkach miejskich, nieposiadających szkół publicznych.

W związku z dalszą organizacją szkół komunalnych polityka rządowa dąży do przekształcenia przed 1920 rokiem

szkół prywatnych na komunalne. Wiele szkół dokonało już tej przemiany. Pozostałe mogą być nadal szkołami prywatnymi, lecz muszą, o ile chcą po 1920 r. otrzymywać subsydjum państwowe, stać się szkołami, które będą nadbudową nad właściwą szkołą ludową. Gminy lub prywatni donatorzy, utrzymujący szkoły niepełne, obowiązani są udzielać im zasiłek tej samej wysokości, ile wynosi subsydjum rządowe. Co się tyczy nauczycieli, to nie istnieją żadne przepisy, dotyczące ich cenzusu i wysokości wynagrodzenia.

Zasiłek rządowy dla szkół prywatnych niepełnych wynosił 70.000 kor. rocznie. Zasiłek dla poszczególnej szkoły nie może przekraczać 4.800 kor. oprócz zasiłku na ewentualne nauczanie gospodarstwa domowego.

Dozór nad szkołami średnimi prywatnymi roztacza naczelna dyrekcja szkół średnich, która mianuje dla każdej szkoły inspektora.

Średnie szkoły żeńskie powstały w Szwecji stosunkowo niedawno, gdyż z nielicznymi wyjątkami data ich powstania przypada na drugą połowę XIX stulecia. Przed tym czasem dziewczęta wychowywane były w domu przez „guwernantki“ lub na t. zw. „pensjach“, przy których zazwyczaj był internat. Pierwszą szkołą żeńską, zasługującą na nazwę średniej, jest szkoła, założona w 1831 r. w Stockholmie przez znanego historyka Andersa Fryxele z inicjatywy późniejszego arcybiskupa Johana Olafa Wallin'a. W 1835 r. powstała druga szkoła w Gotenburgu, a następnie szkoły w Hälsingborgu, Kalmara, Uppsala i Västerås. Wszystkie one były zakładami prywatnymi.

Ponieważ państwo nie stawiało specjalnych wymagań, dotyczących cenzusu nauczycielek, przeto nauka w żeńskich szkołach średnich nie stała na należyтым poziomie. Dopiero w 1861 r. zostało założone „Wyższe seminarjum dla nauczycielek“, co było pierwszym krokiem ze strony państwa w kierunku organizacji szkolnictwa żeńskiego. W związku z seminarjum utworzona została w 1864 r. „Szkoła normalna dla dziewcząt“, jedyna do dziś państwowa szkoła średnia dla dziewcząt; jest ona szkołą ćwiczeń dla uczennic seminarjum. W następnych latach powstał cały szereg szkół śre-

dnich żeńskich, wzorujących się na „Szkole normalnej“. W 1874 r. państwo udzieliło tym szkołom 30.000 kor. zasiłku. Zapomoga, wzrastając z roku na rok, ostatnio wynosiła 400.000 kor.

Państwowa „Szkoła normalna dla dziewcząt“ obejmuje 3 klasy przygotowawcze i 8 klas właściwych. Plan lekcyj wskazuje tablica na str. 59. Opłata szkolna, uiszczana półrocznie, jest różna zależnie od klasy. Przy szkole zorganizowane są kursy uzupełniające gospodarstwa domowego oraz nadobowiązkowe nauczanie języków i historii literatury.

Pozostałe szkoły średnie żeńskie, których liczba wynosiła w 1912 r. 80, posiadają również 3 klasy przygotowawcze i 8 klas właściwych. Program nauczania w zasadzie wzorowany jest na programie „Szkoły normalnej“, natomiast plan lekcyj bywa niejednokrotnie odmienny. Niektóre ze szkół włączyły do programu naukę gospodarstwa domowego, inne slöjdu i t. p. Języki obce oprócz języka niemieckiego są nadobowiązkowe.

W ostatnich latach rozpoczęto pracę nad zreorganizowaniem szkół średnich dla dziewcząt przez wprowadzenie współczesnych metod nauczania (praca samodzielna uczennic, rysunki, modelowanie, slöjd, gimnastyka, śpiew, praca w laboratorjach i bibliotece i t. p.).

Uwaga. Matematyka, rysunki, śpiew i trzeci język jest nadobowiązkowy w klasach 7 i 8, również śpiew chóralny w kl. 6 (1 godz. w kl. 7 i 8 łącznie). Te uczennicze kl. 7 i 8, które nie uczą się matematyki i trzeciego języka, uczą się 2 godziny tygodniowo robót ręcznych.

W niektórych z tych szkół istnieją, jako nadbudowa po 6 lub 7 klasach, 3—4 klasy, t. zw. gimnazjalne, które przygotowują do egzaminu studenckiego, a mianowicie: 5 szkół w Stockholmie, 1 w Gotenburgu, 1 w Malmö i po 1 w Hälsingborgu, Uppsala i Lund. Niektóre znów szkoły organizują dla uczennic po skończeniu 8 klas „klasę uzupełniającą“, najczęściej o praktycznym kierunku.

Czas pracy trwa 36 tygodni w roku włącznie ze świętami Wielkiej Nocy i Zielonych Świątek. Święta Bożego

T A B L I C A XII.

Plan lekcji w państwowej „Szkołe normalnej dla dziewcząt“.

P r e d m i o t y	K l a s y:								Razem
	I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII	
Religia	2	2	2	2	2	2	2	2	16
Szwedzki	4	4	4	3	3½	4	4	4	30½
Niemiecki	4 ⁽¹⁾	4	4	3 ⁽¹⁾	3 ⁽¹⁾	3	2	2	25
Francuski i angielski do wy- boru	—	—	—	4	4	3	3	3	17
Angielski i francuski (nadobo- wiązkowy do wyboru)	—	—	—	—	—	—	3	3	6
Historja	2	2	2	3	3	3	4	4	23
Geografja	2	2	2	2	2	2	1	—	13
Matematyka	3	2½	3	3	3	3	3	3	23½
Przyroda	—	2	2	2	2	3½	3½	2½	17½
Higjena	—	2	—	—	—	—	—	2	2
Kaligrafja	2	2	1½	—	—	—	—	—	5½
Rysunki	2	2	2	1½	1½	2	1½	1½	14
Śpiewy	1	1	1	1	1	2	2	2	11
Roboty ręczne	3	3	3	2	1½	1½	—	—	14
Gimnastyka	1½	2½	2½	2½	2½	2½	2½	2½	19
Razem godzin w tygodniu	26½	29	29	29	29	31½	31½	31½	

¹⁾ Oprócz tego 1 godzina dla nauki słabszych uczennic w tym przedmiocie.

T A B L I C A XII.

Plan lekcyj w państwowej „Szkołe normalnej dla dziewcząt“.

P r z e d m i o t y	K l a s y:								Razem
	I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII	
Religja	2	2	2	2	2	2	2	2	16
Szwedzki	4	4	4	3	3½	4	4	4	30½
Niemiecki	4 ⁽¹⁾	4	4	3 ⁽¹⁾	3 ⁽¹⁾	3	2	2	25
Francuski i angielski do wy- boru	—	—	—	4	4	3	3	3	17
Angielski i francuski (nadobo- wiązkowy do wyboru)	—	—	—	—	—	—	3	3	6
Historja	2	2	2	3	3	3	4	4	23
Geografja	2	2	2	2	2	2	1	—	13
Matematyka	3	2½	3	3	3	3	3	3	23½
Przyroda	—	2	2	2	2	3½	3½	2½	17½
Higjena	—	—	—	—	—	—	—	2	2
Kaligrafja	2	2	1½	—	—	—	—	—	5½
Rysunki	2	2	2	1½	1½	2	1½	1½	14
Śpiewy	1	1	1	1	1	2	2	2	11
Roboty ręczne	3	3	3	2	1½	1½	—	—	14
Gimnastyka	1½	2½	2½	2½	2½	2½	2½	2½	19
Razem godzin w tygodniu . .	26½	29	29	29	29	31½	31½	31½	

¹⁾ Oprócz tego 1 godzina dla nauki słabszych uczennic w tym przedmiocie.

Narodzenia trwają 4 tygodnie; reszta wakacyj w ciągu miesięcy letnich.

Liczba uczennic szkół żeńskich wynosi obecnie 18.000. Opłata za naukę nieujednostajniona. Każda szkoła posiada parę miejsc bezpłatnych dla niezamożnych uczennic, co jest nawet jednym z warunków otrzymania zapomogi państwowej lub komunalnej. Rządowe zasiłki dla szkół żeńskich (których część należy do stowarzyszeń lub gmin, a część do osób prywatnych) są dwojakie: na prowadzenie szkoły i na poprawę bytu nauczycielek. Jeśli szkoła jest wyższą o 4 klasy od szkoły elementarnej właściwej, zapomoga wynosi do 4.400 kor., przy większej liczbie klas do 5.200 kor. Nadto szkoła może jeszcze otrzymać dodatek na nauczanie gospodarstwa domowego w wysokości maximum 1.000 koron. O ile szkoła żeńska połączona jest z klasami gimnazjalnymi, dodatek ten wynosi do 2.000 kor. Gminy lub osoby prywatne obowiązane są udzielać szkole zasiłek roczny co najmniej tej samej wysokości, co subsydjum państwowe, oraz nauczycielom dodatki służbowe za lata pracy i na emeryturę.

Dla nauczycielek szkół subwencjonowanych przez państwo (prócz nauczycielek klas przygotowawczych) określone jest minimum wynagrodzenia. Przełożona otrzymuje 2.000 do 2.300 kor. i mieszkanie lub równoważnik w gotowiznie; nauczycielki, które ukończyły seminarjum lub posiadają równoważne świadectwa—1.400 do 2.000 kor.; nauczycielki z niższym cenzusem—1.200 do 2.000 kor. Nauczycielki nietatowe przedmiotów ogólnych, muzyki, kaligrafji, rysunków, gimnastyki i gospodarstwa domowego otrzymują minimum 60 kor. za godzinę tygodniową; nauczycielki robót ręcznych — 50 kor.

Nauczycielki te również otrzymują w miarę lat pracy zawodowej dodatki od 10 do 20 kor. za godzinę. Sprawy emerytalne nauczycielek załatwia utworzony przez państwo „Zakład emerytalny dla nauczycielek“, do którego obowiązane są należeć przełożone oraz nauczycielki, udzielające minimum 10 godzin lekcyj tygodniowo (nie w klasach przygotowawczych). Dopłata państwowa wynosi $\frac{1}{3}$ najniższej składki emerytalnej; tyleż dopłacają gminy, prywatni donatorzy lub szkoły. Roczna składka emerytalna przełożonej lub nauczy-

cielki wynosi 180—240 koron. Po ukończeniu 60 lat (w poszczególnych przypadkach 55 lat) członkini „Zakładu emerytalnego“ otrzymuje emeryturę w wysokości maximum 1.200 kor. rocznie. Nauczycielki, nienależące do wyżej wymienionego zakładu, mogą zapewnić sobie emeryturę, zapisując się do prywatnej kasy emerytalnej lub stowarzyszenia emerytalnego nauczycielek w Szwecji. Do emerytur dla nauczycielek klas przygotowawczych państwo dodaje po 60 kor. rocznie.

Szkoły żeńskie posługują się przeważnie żeńskimi siłami pedagogicznymi, w wyższych klasach atoli i klasach gimnazjalnych nauczają również nauczyciele.

Wyższe seminarjum dla nauczycielek

obejmuje 2 kursy: 1) roczny niższy, 2) dwuletni wyższy z dalszym już nadobowiązkowym kursem uzupełniającym. Kurs niższy ma na celu rozszerzenie i pogłębienie ogólnego wykształcenia uczennic, kurs wyższy przygotowuje do zawodu nauczycielskiego. Wykłady kursu niższego obejmują: religję, języki: ojczysty (i literaturę), niemiecki, francuski i angielski, psychologję, logikę, historję z nauką o prawach i obowiązkach obywatelskich, geografję, biologję, fizykę z astronomją, chemję, geologję, matematykę, śpiew, rysunki, gimnastykę. Uczennica może być na własne życzenie uwolniona od 4 powyżej wymienionych przedmiotów, z wyjątkiem religji, jęz. ojczystego i literatury, psychologji i logiki, fizjologii oraz jednego z obcych języków. Kurs wyższy obejmuje następujący program: pedagogika, religja, jęz. szwedzki, jęz. niemiecki, jęz. francuski, jęz. angielski, historia literatury i sztuki, historia z zarysem nauki o konstytucji państwowej, geografja, higjena ogólna i higjena szkolna, zoologja, botanika, chemja z mineralogją i geologją, fizyka z astronomją i matematyka. Każda z uczennic musi obrać sobie z powyższego programu grupę przedmiotów pokrewnych jako specjalność (oprócz jęz. ojczystego, pedagogiki i higieny, które obowiązują wszystkie). Rysunki, śpiew i gimnastyka są na wyższym kursie nadobowiązkowe. Dla zdobycia praktyki szkolnej seminarzystki kursu niższego asystują raz na 3 tygodnie na lekcjach w „Szkołe normalnej dla dziewcząt“, seminarzystki zaś kursu wyższego, prócz studjów teoretycznych w zakre-

sie pedagogiki i metodyki poszczególnych przedmiotów, odbywają specjalną praktykę. Polega ona na tem, że seminarzystki asystują na lekcjach w „Szkole normalnej“ i odbywają lekcje próbne z 4 przedmiotów szkoły dla dziewcząt (przyczem 2 z tych przedmiotów muszą być z zakresu specjalności seminarzystki) oraz poprawiają i objaśniają prace piśmienne uczennic „Szkoly normalnej“. Do wstąpienia do seminarjum niezbędne jest świadectwo 8-o klasowej szkoły żeńskiej lub równoważne wykształcenie; kandydatki zdawać muszą oprócz tego dodatkowe egzaminy. Dalsza specjalizacja w obranych przedmiotach odbywa się na nadobowiązkowym kursie uzupełniającym. Nauczanie w seminarjach jest bezpłatne.

Seminarja prywatne. Kształcenie nauczycielek dla szkół średnich żeńskich odbywa się również w seminarjach prywatnych, znajdujących się w Stockholmie (dwa) w Gotenburgu (jedno) i w Lund (jedno). Wszystkie one otrzymują zasiłki państwowe w wysokości maximum 2.500 kor. rocznie dla każdego oddziału studjum seminaryjnego.

Niektóre nauczycielki odbywają studia uniwersyteckie. Nauczycielki przedmiotów specjalnych otrzymują wykształcenie w zakładach specjalnych: nauczycielki rysunku kształcą się w szkole technicznej w Stockholmie, śpiewu — w konserwatorjum muzycznym, gimnastyki — w centralnym instytucie gimnastycznym lub w 2 prywatnych instytucjach gimnastycznych. Dla nauczycielek robót ręcznych istnieją specjalne kursy w Stockholmie, Gotenburgu i Uppsala, dla nauczycielek gospodarstwa domowego — państwowe seminarjum kuchen szkolnych (przy państwowem wyższem seminarjum dla nauczycielek) i w prywatnych zakładach w Stockholmie, Gotenburgu i Uppsala.

Szkolnictwo wyższe.

Szwecja posiada 2 uniwersytety państwowe: w Uppsala, założony w 1477 r., i w Lund, założony w 1668 r. Oba mieszczą się więc, podobnie jak w Anglii, w miastach prowincjonalnych. Wobec braku w dwu największych miastach

Szwecji—stolicy i Gotenburgu—uniwersytetów państwowych, założono w nich z darów prywatnych wyższe szkoły. Oprócz tego istnieje w Stockholmie Karoliński instytut medyczno-chirurgiczny, ufundowany i utrzymywany przez państwo. W stosunku do liczby mieszkańców liczba wyższych zakładów naukowych w Szwecji jest zupełnie wystarczająca. Poza granicami Szwecji istnieją 2 uniwersytety, założone przez rząd szwedzki: uniwersytet w Hälsingforsie dla Finlandji (1627) i w Dorpacie dla Liflandji (od 1632), który jest najstarszym z b. uniwersytetów rosyjskich. W naszych czasach zorganizowali Szwedzi w Ameryce „Augustana College“, wyższy zakład naukowy dla kształcenia duchownych.

Uniwersytety państwowe. Jak powiedzieliśmy, ma ich Szwecja 2: w Uppsala i Lund i instytut Karoliński w Stockholmie. Podlegają one zarządowi ministerstwa wyznań. Nadzór nad temi uczelniami pełni, zgodnie z przepisami z 27 listopada 1908 r., kanclerz, którego mianuje rząd, na skutek uprzedniego wyboru przez prokanclerzy i rady profesorskie obu uniwersytetów i instytutu Karolińskiego.

Kanclerz baczy nad przestrzeganiem statutów przez uniwersytety i akademię, wydaje instrukcje, dotyczące zarządu finansami i majątkiem uniwersytetów, oraz wydaje opinie w sprawie nominacji profesorów i we wszystkich kwestiach, które mają być przedstawione władzom rządowym do zatwierdzenia. Za czynności swe nie pobiera on wynagrodzenia. Zastępcą kanclerza i do pewnego stopnia instancją pośredniczącą pomiędzy kanclerzem a władzami uniwersyteckimi jest prokanclerz. W Uniwersytecie w Uppsala prokanclerzem jest arcybiskup, w uniwersytecie w Lund — biskup.

Zarząd uniwersytetu należy do rektora, który jest wybierany na przeciąg lat 3, w uniwersytetach przez radę profesorów, w instytucie chirurgiczno-medycznym przez kolegium profesorskie. Rektor, po upływie kadencji, może być ponownie obrany. Zastępcą rektora jest prorektor, wybierany w ten sam sposób i na ten sam przeciąg czasu, co i rektor. Zastępcą rektora w instytucie Karolińskim jest dziekan.

W zarządzie uniwersytetu współdziałają z rektorem rada profesorów i dwa senaty akademickie.

Rada profesorów składa się ze wszystkich profesorów uniwersytetu. Senat większy składa się z rektora (jako przewodniczącego), prorektora i odnośnej liczby profesorów; część profesorów wchodzi w skład senatu na mocy starszeństwa lat służby, część z wyboru wydziałów i sekcji. Senat mniejszy składa się z rektora (jako przewodniczącego), prorektora i 5 profesorów (z wyboru) po jednym od każdego wydziału i sekcji.

W określonych sprawach biorą udział w posiedzeniach z głosem czynnym — skarbnik i naczelny bibliotekarz.

Do kompetencji rady profesorów należy wybór kancleza, rektora i prorektora, oraz części członków senatu i wydziału skarbowego. Senat większy czuwa nad sprawami uniwersytetu, przedstawia profesorów do nominacji, wyznacza stypendja i t. p. Senat mniejszy dba o stosowne wykonanie przepisów, dotyczących wykładów i egzaminów, przepisów dyscyplinarnych i t. p. Sprawy finansowe należą do wydziału skarbowego, który składa się z rektora, skarbnika i 3 rzeczywistych profesorów, wybranych przez radę profesorską.

Na czele instytutu Karolińskiego stoi rektor, obierany na przeciąg lat 3 przez kolegjum profesorskie—(w którego skład wchodzi wszyscy profesorowie), wydział kolegjalny i wydział zarządzający.

Uniwersytety dzielą się na 4 wydziały: teologiczny, prawny, medyczny i filozoficzny. Ostatni rozpada się jeszcze na 2 sekcje: humanistyczną i matematyczno-przyrodniczą. Przewodniczącym ciała profesorskiego każdego wydziału lub sekcji jest dziekan, obierany na każdy rok akademicki z pośród profesorów w kolejności starszeństwa lat pracy profesorskiej. Stopnie akademickie są następujące: stopień kandydata, licencjata i doktora. Tytuł doktora teologii może być nadany przez rząd królewski również bez zdawania odnośnych egzaminów.

Ciało profesorskie uniwersytetów składa się z profesorów, laborantów instytutów medycznych i przyrodniczych, pro-

sektorów na wydziałach medycznych i obserwatorów w instytutach astronomicznych. Oprócz tego do wykładów powoływani są docenci prywatni. Języki nowożytne obce wykładają lektorzy (cudzoziemcy).

Lekcje gimnastyki, muzyki i rysunku prowadzone są przez t. z. „mistrzów ćwiczeń“.

W 1912 r. ogółem profesorów w obu uniwersytetach i instytucie Karolińskim było 323, w tem 145 profesorów rzeczywistych, 26 laborantów, obserwatorów, lektorów i t. p. i 125 docentów prywatnych. Z liczby 145 profesorów rzeczywistych 14 wykładało na wydziale teologicznym, 15 na prawnym, 50 na medycznym, 38 na sekcji humanistycznej i 28 na sekcji matematyczno-przyrodniczej wydziału filozoficznego; 67 wykładało na uniwersytecie w Uppsala, 55 — w Lund i 23 w instytucie Karolińskim. Wynagrodzenie profesora wynosi 7500 koron z jednym dodatkiem 600 kor. po 5 latach pracy. Część laborantów i prosektorów wydziału medycznego otrzymuje wynagrodzenie 5600 koron z dwoma dodatkami po 500 kor. po 5 i 10 latach pracy; obserwatorzy i pozostali laboranci otrzymują 4500 koron i 2 dodatki po 500 kor. po 5 i 10 latach pracy lub tylko 4 tys. kor. Docenci nie otrzymują stałego wynagrodzenia; w budżecie jednak wyższych zakładów naukowych przewidziane jest dla nich 61 stypendjów w wysokości 2500 i 2000 kor. rocznie, które według uznania kanclerza udzielane są docentom na przeciąg 3 lat z ew. ich przedłużeniem. Lektorzy języków nowożytnych otrzymują 3000 kor. rocznie. Profesorowie i pozostali etatowi nauczyciele uniwersytetów otrzymują emeryturę po ukończeniu 65 roku życia. Wysokość jej zależy od wysokości pensji i liczby lat pracy: najwyższa emerytura wynosi 5.600 kor. rocznie. Wdowy i dzieci zmarłych profesorów i innych urzędników uniwersyteckich otrzymują emeryturę z kasy emerytalnej, do której profesorowie i urzędnicy opłacają składki emerytalne.

Rok akademicki dzieli się na 2 semestry: semestr jesienny od 1 września do 15 grudnia i wiosenny od 15 stycznia do 31 maja. Profesorowie obowiązani są oprócz wykła-

dów uniwersyteckich do wykładów publicznych. Wykłady publiczne są bezpłatne.

Czas studiów przed przystąpieniem do egzaminu na kandydata teologii trwa 7 semestrów, do egzaminu na stopień kandydata praw—9 semestrów, do egzaminu na stopień kandydata filozofji 5 semestrów i na stopień nauczycielski na wydziale filozoficznym 7 semestrów. Do przystąpienia do egzaminu kandydackiego na wydziale medycznym i na stopień licencjata niema normy co do czasu studiów uniwersyteckich.

Do imatrykulacji wymagane jest świadectwo dojrzałości.

Studenci tworzą korporacje, grupując się w nich według miejscowości pochodzenia. Korporacje mają na celu podniesienie poziomu moralnego i zamiłowania do nauki oraz wzajemną pomoc. W Uppsala jest 13, w Lund 12 korporacji; każda z nich obiera sobie z pośród profesorów t. zw. inspektora.

W Uppsala korporacje mają przeważnie własne gmachy i rozporządzają znacznym kapitałem zakładowym. W Lund wszystkie korporacje posiadają wspólny gmach akademicki. Korporacje odgrywają poważną rolę w życiu studentkiem w Szwecji. Oznaka korporantów — „biała czapka“ znana jest dobrze w obcych krajach, dokąd korporanci odbywają liczne wycieczki.

Oprócz tego istnieją specjalne zrzeszenia studenckie naukowe, sportowe, śpiewacze, muzyczne i t. p.

Liczba studentów w państwowych uniwersytetach i prywatnych szkołach wyższych w latach 1870 — 1912 uwidoczniła jest w tablicy XIII. Z wyjątkiem lat 1891—1905 widoczny jest stały wzrost zarówno względnej, jak i bezwzględnej liczby studentów. Przyczyny tego wzrostu szukać należy między innymi w zwiększającym się dobrobycie mas ludowych, w zwiększeniu się liczby szkół średnich, w liczniejszej frekwencji kobiet, w nadaniu prawa szkole wyższej w Stockholmie urządzania egzaminów i zapewne w zmniejszeniu wymagań przy egzaminach maturalnych.

Z ogólnej liczby 4863 studentów w semestrze jesienno-r. 1912, było 258 teologów 1116 prawników, 778 medyków i 2711 filozofów. Kobiet było 425.

T A B L I C A XIII

Liczba studentów w uniwersytetach i szkołach wyższych.

W latach	Liczba mieszkańców	Uppsala	Lund	Instytut Karoliński	Szkoła wyższa w Sztokholmie	Szkoła wyższa w Gottenburgu	Razem	na 1000 miesz.
1870	4.164.000	1403	454	54	—	—	1911	4.59
1871—75	4.274.000	1554	542	82	—	—	2178	5.10
1876—80	4.500.000	1448	612	153	—	—	2213	4.92
1881—85	4.605.000	1660	807	253	40	—	2760	5.99
1886—90	4.742.000	1825	889	375	46	—	3135	6.61
1891—95	4.832.000	1564	728	380	50	32	2754	5.70
1896—00	5.032.000	1495	637	326	47	59	2564	5.10
1901—05	5.215.000	1524	708	272	89	84	2677	5.13
1906—10	5.406.000	1976	999	280	405	142	3802	7.03
1911	5.542.000	2295	1233	330	616	244	4718	8.51
1912	5.583.000	2383	1236	352	657	235	4863	8.71

Oprócz wspaniałych gmachów z wielką aulą, licznymi audytorjami, salami zebrań dla senatów, wydziałów i t. p., posiada każdy uniwersytet cały szereg wartościowych zbiorów i instytutów z własnymi gmachami i specjalnymi urzędnikami. W uniwersytecie uppsalskim na specjalną uwagę zasługuje biblioteka „Carolina rediviva“, posiadająca około 380.000 tomów (oprócz pism pomniejszych, napełniających więcej niż 20.000 kasetek) i około 14.000 tomów i kasetek rękopisów, ogród botaniczny, założony przez Olofa Rundbeck'a (seniora), a doprowadzony do doskonałości przez Linneusza, obserwatorium astronomiczne, szpital uniwersytecki i centralny zakład dla umysłowo chorych z kliniką medyczną i psychiatryczną, instytuty: anatomiczny, fizjologiczny, patologiczny, fizyczny, chemiczny, meteorologiczny, zoologiczny, geologiczny i inne.

W Lund jest również bogata biblioteka uniwersytecka, posiadająca około 200.000 tomów (oprócz pism pomniejszych w kasetkach) i około 4.000 rękopisów. Zasługuje również

na uwagę gabinet monet (jeden z najstarszych), muzeum zoologiczne, zorganizowane przez Svena Nilsson'a, muzeum geologiczne, założone przez Ottona Torell'a, obserwatorium astronomiczne i szereg innych o dużej wartości instytutów medycznych i przyrodniczych. Z instytutem Karolińskim łączą się kliniki szpitali stockholmskich i instytut dentystyczny (1898).

Dla publikacyj naukowych oba uniwersytety wydają roczniki: Uppsala od 1861 roku, Lund od 1864 roku. Należy wreszcie wspomnieć, że instytut Karoliński wyznacza rocznie od 1901 roku jedną z 5 wielkich nagród Nobla, mianowicie nagrodę za „odkrycia w dziedzinie medycyny lub fizjologii“.

Budżet wydatków zwyczajnych na 1912 rok wynosił dla uniwersytetu w Uppsala 987.872 koron, dla uniwersytetu w Lund 739.412 koron, dla instytutu Karolińskiego 287.635 koron. Wydatki nadzwyczajne określone były dla tegoż roku w wysokości: dla uniwersytetu w Uppsala i Lund 204.250 koron i dla instytutu Karolińskiego 37.850 kor. Ze zwyczajnych wydatków pokrył z własnych środków uniwersytet w Uppsala 194.436 koron, uniwersytet w Lund 71.621 koron, ponieważ rozporządzają one poważnymi własnymi funduszami. Przeważnie dotyczy to uniwersytetu w Uppsala, któremu między innymi król Gustaw II Adolf ofiarował 360 majątków ziemskich. Procenty z tych majątków są najpoważniejszym źródłem dochodów uniwersytetu.

Dla umożliwienia studjów niezamożnej młodzieży istnieją przy wyższych uczelniach fundacje stypendjalne. Ogółem fundusze stypendjalne w Uppsala wynoszą 3.800.000 koron, w Lund — 1.900.000 koron, a w instytucie Karolińskim 400.000 koron, razem przeto około 6.100.000 koron.

Wyższe szkoły prywatne. Wyższe szkoły prywatne istnieją: w Stockholmie od 1878 r. i w Gotenburgu od 1891 roku.

A) STOCKHOLMSKA SZKOŁA WYŻSZA znajduje się pod kontrolą kanclerza uniwersytetów państwowych. Zwierzchnie kierownictwo oraz mianowanie personelu profesorskiego należy do zarządu szkoły, składającego się z 9 członków. Przewodniczący zarządu mianowany jest przez rząd królewski, pozostałych członków wybierają: akademja

szwedzka — jednego, akademja nauk — dwóch, rada miejska Stockholmu — dwóch, kolegium profesorskie szkoły — jednego i jednego członkowie zarządu; rektor jest członkiem z urzędu. Zarząd z grona swych członków wybiera na rok inspektora i zastępcę przewodniczącego. Komisja rewizyjna (rewizorzy) składa się z 5 członków, z których jednego mianuje rząd królewski, jednego — akademja nauk i 3 rada miejska Stockholmu. Kierownictwo szkołą należy do kolegium profesorskiego, w którego skład wchodzi zarówno ci, którzy posiadają tytuł profesora, jak i ci, którzy pełnią urząd zastępców profesorów. Członkowie kolegium, posiadający tytuł profesorów, wybierają ze swego grona rektora na przeciąg 2 lat. W organizacji szkoły wyższej przewidziane są 4 wydziały: historyczno — filozoficzny, filologiczny, matematyczno — przyrodniczy i prawny. Obecnie zorganizowane są wydziały: matematyczno - przyrodniczy oraz nauk prawnych i politycznych. Oprócz tego są już między innymi katedry historii literatury, teorii i historii sztuk pięknych i ogólnej historii religii. Początkowo stockholmska szkoła wyższa nie urządziła egzaminów dla swych słuchaczy; ostatnio uzyskała prawo urządzania egzaminów prawnych i filozoficznych. W semestrze jesiennym 1912 r. wykładało w szkole wyższej: 20 profesorów, 4 niestabilizowanych nauczycieli, 18 docentów i 16 amannentów (urzędników biblioteki). Pobory większości profesorów wynosiły 7.500 kor; najniższa pensja profesora — 4.500 koron z dodatkiem 600 koron za lata służby. Docenci nie otrzymują wynagrodzenia, amannenci otrzymują od 300 do 1.500 koron. Profesorowie, którzy przekroczyli 65 rok życia i wykładali w ciągu 30 lat w szkołach wyższych i minimum 25 lat w stockholmskiej szkole wyższej otrzymują emeryturę w wysokości 75% ostatnio pobieranego wynagrodzenia; maximum emerytury wynosi 7.000 koron.

Rok szkolny zaczyna się 1 września i dzieli się na 2 semestry: od 1 września do 15 grudnia i od 17 stycznia do 31 maja. Profesorowie są obowiązani do 2 wykładów publicznych w tygodniu. W semestrze jesiennym 1912 r. było 657 słuchaczy.

Szkoła wydaje poświęcone matematyce czasopismo międzynarodowe (w jęz. niemieckim, francuskim i angielskim) „Acta mathematica“. Subsydjum rządowe na ten cel wynosi 3.000 kor. rocznie. — Szkoła posiada własny gmach i rozporządza kapitałem zakładowym, który w 1911 roku wynosił 6.720.000 koron.

B) GOTENBURSKA SZKOŁA WYŻSZA od początku swego istnienia znajduje się pod kontrolą państwową; ustawa jej była zatwierdzona przez władze rządowe. Z tego powodu posiada ona od 1893 roku prawo urządzania egzaminów; od 1903 roku — prawo udzielania tytułu doktora. Zwierzchnie kierownictwo szkoły należy do zarządu pod kontrolą kanclerza uniwersytetów państwowych. Przewodniczący zarządu jest mianowany przez rząd królewski; członków obierają na przeciąg 3 lat: rada miejska Gotenburgu — 4, towarzystwo nauk i literatury pięknej w Gotenburgu — 1, zarząd muzeum gotenburskiego — 1, rzeczywiście członkowie połączonych kolegów profesorskich gimnazjum i wyższej szkoły realnej w Gotenburgu — 1. Rektor szkoły z urzędu wchodzi w skład zarządu. Zarząd szkoły określa (w granicach budżetu, ustalonego przez radę miejską m. Gotenburga) liczbę i rodzaje urzędów w szkole, oraz wysokość związanych z nimi poborów. Zarząd upoważniony jest do przedstawiania królewskiemu rządowi kandydatów do zatwierdzenia na profesorów, po uprzednim jednak wysłuchaniu opinii kolegum profesorskiego. Przed zatwierdzeniem kandydatów rząd wysłuchuje opinii kanclerza uniwersytetów państwowych. Docentów prywatnych mianuje zarząd szkoły na przedstawienie kolegum profesorskiego i za aprobatą kanclerza uniwersytetów. Zwalnianie profesorów ze stanowisk należy również do atrybucji zarządu po uprzednim uzyskaniu na to zgody królewskiego rządu.

Kierownictwo szkołą należy do rektora, obieranego przez kolegum profesorskie na lat 3 z pośród profesorów, oraz do kolegum profesorskiego. W skład kolegum wchodzi zarówno ci, którzy posiadają tytuł profesora, jak i ci, którzy pełnią urząd zastępców profesorów.

W organizacji szkoły przewidziane są sekcje: humanistyczna i matematyczno-przyrodnicza wydziału filozoficznego oraz wydział prawny. Obecnie zorganizowana jest tylko sekcja humanistyczna wydziału filozoficznego.

W semestrze jesiennym 1912 r. wykładało: 15 profesorów rzeczywistych i zastępców profesorów, 13 docentów i 3 nieetatowych nauczycieli języków nowożytnych. Pobory profesorów wynoszą 7.500 koron, z których 5.000 kor. stanowi pensję zasadniczą, zaś 2.500 koron — dodatki służbowe; dodatek za lata służby jest jeden i wynosi 500 kor.

Po ukończeniu 65 roku życia i 25-letniej pracy w szkole wyższej profesor otrzymuje emeryturę, odpowiadającą jego pensji zasadniczej. Docenci otrzymują 1.500—2.500 koron rocznie. Wynagrodzenie niestałych nauczycieli języków nowożytnych składa się przeważnie z opłat za wykłady.

Rok szkolny zaczyna się 1 września i rozpada się na 2 semestry: od 1 września do 15 grudnia i od 15 stycznia do 31 maja.

Z nauki korzystać mogą studenci, którzy po uzyskaniu matury zostali imatrikulowani, wolni słuchacze, którzy za pewną opłatą i za specjalnem zezwoleniem danego profesora mogą uczęszczać na wykłady i ćwiczenia, oraz słuchacze — goście, którzy bez żadnej opłaty uczęszzczają tylko na wykłady publiczne. W semestrze jesiennym 1912 r. było 325 studentów, 33 wolnych słuchaczy i około 1000 słuchaczy — gości.

Gotenburska szkoła wyższa wydaje od 1895 r. „Rocznik“, który zawiera sprawozdania roczne szkoły oraz rozprawy naukowe. Szkoła wydaje również monografie popularnonaukowe. Fundusz własny szkoły wynosił w końcu 1911 r. około 3.680.000 kor. Stypendja wynoszą rocznie około 5.500 kor.

Szkoła mieści się we własnym gmachu.

KURSY LETNIE PRZY UNIWERSYTETACH I SZKOŁACH WYŻSZYCH. Od 1893 r. w Uppsala i Lund odbywa się dwutygodniowy kurs wykładów dla osób, które nie mogą systematycznie uczęszczać na wykłady do wyższych zakładów naukowych. Również w Stockholmie (1904,

1907 i 1910) i Gotenburgu (1911 r.) zorganizowano podobne kursy. Od r. 1913 kursy te odbywają się kolejno w każdym z 4 wymienionych miast. Kursy odbywają się w ciągu lata, aby i nauczycielstwo szkół elementarnych, korzystając z wakacji, mogło w nich uczestniczyć.

Liczba słuchaczy waha się od 300 do 800.

Kursy letnie cieszą się coraz większym powodzeniem zwłaszcza wśród nauczycielstwa szkół elementarnych. Poparcie materialne okazuje im państwo, gminy i organizacje nauczycielskie. Dla zorganizowanych w 1912 r. kursów w Uppsala subsydjum państwowe wynosiło 7.000 koron.

Ostatnio coraz większy nacisk kładzie się w programie kursów na przedmioty ojczyście.

Spółdziałanie w tej pracy okazują i studenci wyższych zakładów; zwłaszcza uppsalskie korporacje studenckie na szerszą skalę organizują od 1907 r. po wsiach krótkoterminowe „kursy ojczyście“.

Szkoły techniczne.

Wyższe studia techniczne prowadzone są w 2 zakładach: w politechnice stockholmskiej i w wyższym oddziale instytutu technicznego im. Chalmersa w Gotenburgu. Na niższym niż poprzednie poziomie stoją: niższy oddział instytutu technicznego im. Chalmersa, 5 szkół „technicznych elementarnych“ i szkoła techniczna w Eskilstuna. Wszechstronne wykształcenie techniczne i gruntowne przygotowanie daje również szkoła techniczna w Stockholmie. Oprócz tego istnieje prawie 80 niższych szkół przemysłowych w mniejszych miastach szwedzkich.

KRÓLEWSKA POLITECHNIKA STOCKHOLMSKA powstała w 1798 r. jako „szkoła mechaniczna“. Pierwszy statut nadany jej został jako szkole wyższej 8 czerwca 1826 r.; szkoła otrzymała nazwę „Instytutu technologicznego“.

Program nauk obejmował: matematykę elementarną, fizykę i chemję, rysunek techniczny, pracę w warsztacie i modelowanie, technologję chemiczną, t. zw. „przemysł przy-

watny“ i od roku 1830 języki nowożytny. Personel składał się z dyrektora, 2 profesorów, 3 adjunktów, 3 nauczycieli, 1 rysownika, 1 sekretarza i buchaltera. Nowy statut nadany jej został 8 maja 1846 r. Od tego czasu szkoła staje się w społecznym tego słowa znaczeniu wyższym zakładem naukowym. Czas studjów trwał 2 lata; w r. 1851 przedłużono go do 3 lat. Zapomoga państwowa, wzrastająca stale, wynosiła w 1856 roku 49.500 koron (oprócz dodatku budowlanego 480.000 kor.). W 1864 roku — 55.500 kor., w 1866 — 106.000 (wobec przyłączenia szkoły górniczej). Na kształcenie inżynierów—górników Towarzystwo Górnicze ofiarowało w 1866 r. 16.000 koron oraz nadal udzielało subwencji w wysokości 15.000 kor. rocznie: W 1869 roku dodatek ze skarbu podwyższony został do wysokości 75.000 koron. Według nowego statutu Instytutu technologicznego z d. 22 marca 1867 roku zorganizowane zostały następujące wydziały: budowy maszyn i technologii mechanicznej, technologii chemicznej, górnictwa oraz budowy dróg lądowych i wodnych, Instytut technologiczny otrzymał 12 maja 1876 r. obecną nazwę politechniki oraz zwiększenie zapomogi państwowej do 139.200 kor. Zgodnie z nowym statutem z d. 2 marca 1877 zorganizowany został nowy wydział architektury; personel profesorski składa się z 12 profesorów, 6 lektorów, 5 nauczycieli pomocniczych i asystentów.

W 1884 roku zapomoga państwowa została zwiększona do 146.700 koron. Oprócz nieznaczących wydatków w 1889, 1890 i 1891 roku parlament przyznał politechnice w 1895 r. 318.230 koron; w tymże roku rząd królewski ofiarował szkole na instytut badania materiałów 23.000 koron. Zapomoga państwowa w dalszym ciągu zwiększona została w 1899 r. do 187.050 koron i w 1906 r. — do 203.000 koron, oprócz specjalnego dodatku w wysokości 50.000 koron. W 1911 roku politechnika otrzymała ze skarbu 4.619.000 kor. na wzniesienie nowego gmachu, oraz plac pod budowę o powierzchni 65.000 m². W tymże roku podwyższono zapomogę państwową do 281.400 koron. Fundusz stypendjalny wynosił w 1911 r. 519.150 kor.; nadto w budżecie politechniki

figurowała pozycja 3.000 kor. na stypendja dla niezamożnych słuchaczy.

Dyrekcję politechniki w Stockholmie stanowią: mianowany przez rząd przewodniczący, rektor politechniki, 4 również przez rząd mianowani członkowie dyrekcji i 1 członek z wyboru. Kolegium profesorskie ma prawo wprowadzić do dyrekcji 3 członków, z których 1 musi być profesorem politechniki.

Studjum jest obecnie 4-letnie.

Personel składa się w 24 profesorów, 2 niestabilizowanych lektorów, 24 nauczycieli — specjalistów, 5 docentów oraz 2 asystentów.

Ostatnio organizacja politechniki stockholmskiej przedstawia się jak następuje: a) wydział budowy maszyn i technologii mechanicznej z 2 sekcjami: 1) budowy maszyn i 2) technologii mechanicznej; b) wydział elektrotechniczny; c) wydział technologii chemicznej; d) wydział wiedzy górniczej z 3-ma sekcjami: 1) mechaniki górniczej, 2) metalurgii i hutnictwa i 3) górnictwa; e) wydział komunikacji wodnej i lądowej; f) wydział architektury i g) wydział budowy okrętów.

Przyjęcie do politechniki uwarunkowane jest posiadaniem matury gimnazjum realnego lub z pewnymi uwarunkowaniami—świadczenia elementarnej szkoły technicznej.

W semestrze jesiennym 1912 roku było razem 500 słuchaczy.

Przedmioty nauczania są następujące: matematyka obejmująca: geometrię analityczną, rachunek różniczkowy i całkowy, naukę o równaniach, teorię wyznaczników, równania różniczkowe i metodę najmniejszych kwadratów; geometria opisowa, geodezja; metody rachunkowe i graficzne; fizyka; termodynamika stosowana; ogólna i teoretyczna elektrotechnika, mechanika; teoria wytrzymałości; maszynoznawstwo; detale maszyn; metory wodne i cieplne; budowa okrętów; technologia mechaniczna; mechanika górnicza; chemja ogólna i organiczna; analiza chemiczna; technologia chemiczna; elektrochemja; mineralogja i geologja; chemja górnicza; nauka o własnościach metalów; metalografja; metalurgja ogólna; metalurgja żelaza; hutnictwo metalowe, górnictwo, sta-

tyka budowlana; technika budowlana; budowa domów; architektura; historia architektury; historia architektury szwedzkiej; ornamentyka; modelowanie; budowa dróg i mostów; budownictwo wodne; szkicowanie maszyn, szkicowanie budowlane, rysunki odręczne; cymotechnika; higiena techniczna i budowlana; ekonomja społeczna z prawodawstwem przemysłowem; ekonomja przemysłowa.

INSTYTUT TECHNICZNY CHALMERS'A w Gotenburgu zawdzięcza swoje powstanie w 1811 r. Wiliamowi Chalmersowi, który w testamencie zrobił zapis na utworzenie szkoły przemysłowej. Fundusz ten w miarę lat wzrastał stale dzięki ofiarom prywatnym i zasiłkom państwowym. Zasiłek rządowy wynosił w 1911 r. 133.750 koron., do czego dołączył się w 1912 r. zasiłek nadzwyczajny w sumie 3.900 koron. Fundusz własny w 1912 r. wynosił 564.712 koron, z sumy tej 325.828 kor. ulokowano w budynkach szkoły. Na rozbudowę gmachów szkolnych parlament asygnował w 1911 r. 455.000 kor. W 1883 r. szkole nadano nazwę: „Instytutu technicznego Chalmers'a”. Ustawa instytutu, obowiązująca bez znaczniejszych zmian do dnia dzisiejszego, została mu nadana przez rząd w 1877 r.

Kapitał stypendjalny wynosił w 1911 r. 167.484 kor.

Dyrekcja instytutu składa się z 7 członków: mianowanego przez rząd przewodniczącego, biskupa, rektora instytutu, jednego przemysłowca i 3 członków dyrekcji Domusierot—wolnomularzy.

W 1862 r. podzielono szkołę na 2 oddziały: niższy z kursem 3-letnim i wyższy z kursem 3 lub 4-letnim.

Oddział wyższy podzielono następnie na wydziały: budowy maszyn, chemji i technologii chemicznej, elektro-techniki, komunikacji lądowej i wodnej, budownictwa i budowy okrętów. — Personel profesorski składa się z 10 profesorów, powołanych przez rząd, i 13 nauczycieli, powołanych przez dyrekcję, oraz z asystentów.

Liczba słuchaczy zwiększa się stale: w latach 1881 — 85 wynosiła przeciętnie 110, 1912/13 r. — przeszło 420.

Przedmioty nauczania oddziału wyższego są naogół te same, co i w stockholmskiej wyższej szkole techniczne z wyjątkiem przedmiotów wydziału górniczego.

Od kandydatów do instytutu wymagane jest świadectwo dojrzałości lub złożenie egzaminu wstępnego z matematyki, języka szwedzkiego, niemieckiego lub angielskiego, oraz z historii Szwecji i geografji.

Przedmiotami oddziału niższego są: z matematyki: arytmetyka, algebra, logarytmy, trygonometria płaska, geometria, fizyka i chemja; elektrotechnika; mechanika elementarna, zasady maszynoznawstwa; detale maszyn; konstrukcje prostszych maszyn łącznie z rysunkami technicznymi; technologia mechaniczna; zasady teorii i techniki budowy okrętów; kreślenie i rysunki odręczne; modelowanie; buchalterja; praca w warsztatach (drzewo, metal).

Od 1888 r. z instytutem połączony jest instytut badania materiałów, który otrzymuje roczny zasiłek państwowy w wysokości 1.500 koron. Personel składa się z kierownika oddziału mechanicznego, kierownika oddziału elektrotechnicznego, asystenta i służby. Prób w 1911 r. dokonano 2139.

SZKOŁY „TECHNICZNE ELEMENTARNE“ mają za zadanie udzielenie wiadomości teoretycznych i praktycznej znajomości techniki tym, którzy chcą poświęcić się zawodowi techniczno-przemysłowemu.

Szkół takich jest 5: w Malmö, Borås, Örebro i Norrköping i Härnösand. Najstarsza z nich: w Malmö posiada statut z 29 kwietnia 1853 r., szkoły w Borås, Örebro i Norrköping z 12 marca 1856 r. Szkoła w Härnösand czynna jest od 1901 roku. Obecnie obowiązujące statuty pochodzą z dnia 15 czerwca 1877 r., z pewnymi zmianami z dn. 10 grudnia 1886 r., 29 maja 1886, 9 listopada 1900 i 9 czerwca 1905 roku.

Wynagrodzenie personelu nauczycielskiego i prawa emerytalne są te same, jak i dla nauczycieli gimnazjalnych. Nauczyciele-pomocnicy pobierają rocznie 125 kor. za godzinę tygodniową.

Dyrekcja każdej szkoły składa się z mianowanego przez rząd przewodniczącego, rektora szkoły i 3 innych członków, z których jednego mianuje rząd, dwóch zaś rada miejska.

Kurs jest 3-letni. Rok szkolny trwa 38 tygodni, nadto 4 dni na egzaminy wstępne i przejściowe.

Kandydaci do szkoły muszą mieć minimum 14 lat, przeciętny jednak ich wiek wynosi lat 17.

Egzamin wstępny obejmuje język szwedzki, matematykę, historję i geografję. Świadectwo szkoły realnej z co najmniej dostatecznym stopniem z matematyki daje prawo wstępu bez egzaminu, o ile od daty otrzymania świadectwa nie upłynęło więcej niż 2 lata. Na trzech ostatnich semestrach uczniowie specjalizują się na 3 wydziałach: mechanicznym, chemicznym i budowlanym.

Wpisowe wynosi 10 koron, opłata szkolna najwyżej 10 koron za semestr.

Personel każdej szkoły składa się z 4 lektorów, z których 1 nosi tytuł rektora, 1 majstra, potrzebnej liczby nauczycieli-pomocników, 1 nauczyciela gimnastyki i asystentów.

W semestrze jesiennym 1912 r. we wszystkich 5 szkołach było razem 417 uczniów.

Program obejmuje następujące przedmioty: matematykę: a) arytmetykę, algebrę, planimetrję, stereometrję, teorię szeregów i logarytmy, trygonometrję płaską i zasady geometrii analitycznej; b) geometrję wykreślną i kreślenie; c) geometrję praktyczną; miernictwo; niwelację łącznie z rysunkami i praktyką w polu; — mechanikę: a) prawa równowagi i ruchu ciał; b) naukę o maszynach; detale maszyn; konstrukcję maszyn prostszych; rysunki techniczne; c) technologię mechaniczną; — fizykę: fizykę doświadczalną w zastosowaniu do przemysłu; — chemję: nieorganiczną i organiczną z ćwiczeniami, jak również technologię chemiczną; — mineralogję i geognozję; — język szwedzki, niemiecki, francuski lub angielski, zgodnie z postanowieniem danej dyrekcji; buchalterję i nauki handlowe; budownictwo z rysunkiem; rysunek odręczny i modelowanie; pracę w warsztacie; gimnastykę i ćwiczenia wojskowe.

Zapomoga państwowa wynosiła w 1911 r. na każdą szkołę po 26.600 koron, nadto dla oddziałów równoległych szkół w Malmö i Örebro po 14.450 koron i 19.920 kor.; dla szkół w Borås, Norrköping i Härnösand po 4.250, 4.250 i 4.550 kor. Kapitały własne szkół wynosiły w końcu 1909 roku — 283.000 koron.

Gminy, w których mieszczą się szkoły, obowiązane są dostarczyć lokal; urządzenie szkół obciąża skarb, częściowo gminy oraz w nieznaczej mierze fundusze szkolne.

SZKOŁA TECHNICZNA W ESKILSTUNA powstała w 1855 roku. W 1872 roku została rozszerzona, a po asygnowaniu przez radę miejską w 1888 r. środków na urządzenie szkoły dla ślusarzy i przemysłu metalowego, została z nią połączona w 1890 roku i otrzymała obecną nazwę. Szkoła składa się z 2 oddziałów.

Nauczanie w t. zw. szkole niedzielnej i wieczornej obejmuje: matematykę w zakresie „elementarnej szkoły technicznej“, nadto zarys geometrii analitycznej; mechanikę, maszynoznawstwo i rysunek techniczny maszyn, technologię mechaniczną, fizykę i chemję, język szwedzki z ćwiczeniami piśmiennymi; niemiecki lub angielski; kaligrafię, rysunki odręczne i modelowanie; buchalterję i budownictwo.

W szkole całodziennej dla ślusarzy i przemysłu metalowego: — rysunki odręczne z nauką stylów, modelowanie, snycerstwo drzewne, grawerstwo, giserstwo, cyzelowanie, odzielanie metali, wytrawianie, galwanizowanie, kowalstwo, ślusarstwo i tokarstwo.

Personel szkoły niedzielnej i wieczornej składał się z 12 nauczycieli, w szkole dla ślusarzy i przemysłu metalowego — z 4 nauczycieli.

W semestrach letnich lat 1903 — 12 było w szkole niedzielnej i wieczornej 205, 223, 187, 141, 186, 221, 232, 244, 215 i 205 uczniów; w szkole dla ślusarzy i przemysłu metalowego — 42, 46, 34, 33, 36, 35, 41, 37, 36 i 29.

Suma ogólna funduszu własnego szkoły wynosiła w 1911 roku 45.970 koron.

SZKOŁA TECHNICZNA W STOCKHOLMIE założona została w 1844 roku jako: „Niedzielną szkołą rysunkową dla rzemieślników“; wkrótce jednak, bo w 1846 roku przekształcona została na „szkołę slöjdu“. Od 1860 roku przejęta została przez państwo, choć w dalszym ciągu otrzymuje zapomogę od miasta.

Z biegiem lat szkoła kilkakrotnie podlegała reorganizacji. W 1859 roku dołączona do niej została szkoła tech-

niczna dla dziewcząt. Poważne zmiany wprowadził nowy statut szkoły z dnia 1 września 1879 roku. Wówczas to przepisano nowe programy dla istniejących już dwóch oddziałów oraz zorganizowano 2 nowe oddziały, a mianowicie: wyższą szkołę przemysłu artystycznego i szkołę budowlaną. W 1890 roku przybyła jeszcze szkoła mechaniczna. Zgodnie z ostatnim statutem z 1891 roku szkoła techniczna w Stockholmie dzieli się na 5 następujących głównych oddziałów:

I. Szkoła techniczna wieczorowa i niedzielna, która ma na celu doskonalenie w zawodzie technicznym pracujących już zawodowo młodzieży i mężczyzn.

II. Szkoła techniczna dla kobiet, która daje odpowiednie wykształcenie kobietom pracującym lub pragnącym pracować na polu przemysłu i techniki.

III. Wyższa szkoła przemysłu artystycznego, która ma na celu doskonalenie w tej dziedzinie osób, już obeznanych z przemysłem artystycznym. Przy tej szkole jest pododdział dla kształcenia nauczycieli rysunku, kaligrafii i modelowania dla szkół średnich, seminarjów nauczycielskich i szkół technicznych elementarnych.

IV. Szkoła budowlana, która kształci rysowników i majstrów dla przemysłu budowlanego.

V. Szkoła mechaniczna, która kształci rysowników i majstrów dla przemysłu mechanicznego.

Szkoła techniczna wieczorna i niedzielna posiada 18 odrębnych programów nauczania dla 18 różnych gałęzi przemysłu; przy niej również istnieją kursy przygotowujące do wyższej szkoły przemysłu artystycznego i do szkoły budowlanej.

Szkoła techniczna dla kobiet posiada 10 programów nauczania dla 10 gałęzi przemysłu oraz kurs przygotowawczy do wyższej szkoły przemysłu artystycznego.

Szkoła budowlana posiada tylko 1 program, również jak i szkoła mechaniczna; ta ostatnia miała początkowo 7 programów, doświadczenie jednak wykazało zbędność takiego podziału. Tu otrzymują również wykształcenie elektrotechnicy — monterzy.

W szkole pracuje ogółem około 80 nauczycieli. Dyrekcja szkoły składa się z 3 członków, mianowanych przez

przewodniczącego, jego zastępcy i rektora szkoły, 1 członka, obieranego przez radę miejską m. Stockholmu, 1—przez królewską akademię sztuk wyzwolonych, 1 — przez szwedzkie stowarzyszenie slöjdowe i 1 — przez kolegum profesorskie politechniki stockholmskiej.

Liczba uczniów dochodzi obecnie do 2000, co świadczy o pożytku i niezbędności szkoły.

Oplata szkolna wynosi:

w szkole niedzielnej i wieczornej: dla uczniów, pracujących w zawodzie technicznym, 5 kor. rocznie; dla innych uczniów,—50 koron rocznie; w szkole technicznej dla kobiet: dla uczennic, pracujących w zawodzie technicznym, 10 kr. rocznie; — dla innych — 50 koron; w wyższej szkole przemysłu artystycznego: dla uczniów, pracujących w zawodzie technicznym — 20 koron; dla innych — 60 koron, a dla kandydatów na nauczycieli rysunku — 50 koron; w szkole budowlanej—15 koron rocznie; w szkole mechanicznej—15 koron; na kursie przygotowawczym—5 kor. Za poszczególne przedmioty: dla uczniów pracujących zawodowo—2 korony rocznie, dla innych — 5, dla zapisujących się na poszczególne przedmioty szkoły wyższej przemysłu artystycznego — 15 kor. rocznie.

Warunki przyjęcia są następujące:

w szkole wieczornej i niedzielnej: świadectwo nienaganych obyczajów i wiek 14-letni, dokładna znajomość 4 działań arytmetycznych w zakresie liczb całkowitych, dyktando bez zasadniczych błędów, pewna znajomość kreślenia i wyraźny charakter pisma;

w szkole technicznej dla kobiet — też same warunki; w szkole wyższej przemysłu artystycznego: świadectwo nienaganych obyczajów i wiek 16 letni, pewna znajomość kreślenia i rysunku odręcznego oraz (w zależności od kierunku nauki) malarstwa i modelowania;

w seminarjum dla nauczycieli rysunków: świadectwo nienaganych obyczajów i wiek 18 letni, świadectwo szkoły realnej lub równoważny egzamin, niezbędna znajomość rysunku odręcznego i kreślenia oraz znajomość perspektywy i teorii cieniów;

w szkole budowlanej i mechanicznej: świadectwo nie-nagannych obyczajów i wiek 16-letni, conajmniej półroczna praktyka zawodowa, dyktando bez zasadniczych błędów, dokładna znajomość 4 działań arytmetycznych i algebraicznych w zakresie liczb całkowitych i ułamków, znajomość geometrii, odpowiadające 4 pierwszym księgom Euklidesa, biegłość w rysunku odręcznym, kreśleniu i rysunku geometrycznym.

Przedmioty nauczania stanowią: język szwedzki, arytmetyka, algebra i geometria, kaligrafja, buchalterja, nauka o konstrukcjach geometrycznych wraz z rysunkiem, rysunki odręczne, fizyka, chemja, elektrotechnika, zawodowy rysunek mechaniczny i przemysłu artystycznego, malarstwo dekoracyjne, modelowanie, mechanika, nauka o budowie maszyn i budownictwo z rysunkami, teoria perspektywy z rysunkami, snycerstwo, cyzelerstwo, grawerstwo, nauka o formach i ornamentach, szycie i przędzenie artystyczne, koronkarstwo, wytłaczanie skóry, introligatorstwo i t. p.

Wreszcie wymienić należy NIŻSZE TECHNICZNE SZKOŁY RZEMIEŚLNICZE, których jest obecnie w Szwecji około 80. Powstały one z inicjatywy gmin i prawie wszystkie korzystają z zasiłków państwowych. Rozumie się samo przez się, że programy tych szkół uzależnione są od celów szkoły i warunków lokalnych. Szkoły te mają na celu danie odpowiedniego technicznego i handlowego wykształcenia terminatorom i pracownikom, zatrudnionym w przemyśle i rzemiosłach. Nowowstępujący muszą mieć skończony 14 rok życia i świadectwo z ukończenia szkoły ludowej. Kurs większości szkół jest roczny. Wybór przedmiotów zależy naogół od uczniów. Lekcje odbywają się przeważnie w godzinach wieczornych i w dni niedzielne. Rok szkolny trwa 30 tygodni. Przedmioty nauczania są następujące: język szwedzki z poprawnym pisaniem dyktand i ćwiczeń, kaligrafja i pismo ozdobne, buchalterja, arytmetyka, algebra, geometria, nauka perspektywy i teoria cieniów, rysunki odręczne i fachowe; w niektórych szkołach w zakres programu wchodzą również: fizyka, chemja, elek-

trotechnika, korespondencja handlowa, zarówno jak szycie i przedzenie artystyczne, mechanika, maszynoznawstwo i t. p.

Zapomoga państwowa dla wszystkich szkół wynosi ogółem 90.000 kor. rocznie. Około 70 szkół korzysta z tego zasiłku w wysokości od 200 do 6000 koron.

Niższe techniczne szkoły rzemieślnicze podlegają ogólnej kontroli inspektora rządowego. Obecnie urząd ten pełni rektor szkoły technicznej w Stockholmie.

Wyłoniona 4 października 1907 roku królewska komisja dla opracowania projektu organizacji niższego szkolnictwa technicznego złożyła rządowi 11 czerwca 1912 roku projekt, wg. którego organizacja niższego szkolnictwa technicznego obejmować winna: szkoły dla terminatorów, szkoły rzemieślnicze i techniczne; szkołę techniczną w Stockholmie; państwową szkołę normalną dla kształcenia nauczycieli szkół przemysłowych i rzemieślniczych i dyrekcję naczelną szkół technicznych.

Szkoły dla terminatorów winny być 3 rodzajów: a) dokształcające, mające na celu uzupełnienie pod względem teoretycznym i, jeśli możliwe, praktycznym tej znajomości zawodu, którą zdobywa się w praktycznej pracy w przemyśle, b) dzienne, dające całkowite teoretyczne i praktyczne wykształcenie uczniowskie, c) przygotowawcze, przyspasabiające uczniów do pracy przemysłowej.

Szkoły rzemieślnicze winny mieć za zadanie rozszerzenie i pogłębienie wykształcenia zawodowego pracowników, posiadających gruntowną praktyczną znajomość fachu. Podstawę dla szkół rzemieślniczych tworzą szkoły dla terminatorów. Wybór przedmiotów jest dowolny, czas nauki najmniej dwuletni.

Od kandydatów do szkoły wymagane są: uprzednia trzyletnia praca zawodowa, ukończenie 17 lat, oraz umiejętność czytania, pisania, rachunków i rysunku. Nauczanie obejmuje język ojczysty, matematykę, ekonomję i naukę rzemiosł.

Szkoły techniczne mają na celu udoskonalenie fachowe tych, którzy, zdobywszy zawodowe doświadczenie praktyczne chcą zostać dozorcami i kierownikami prac w warsztatach, fabry-

kach i t. p., rysownikami, konstruktorami i pomocnikami laboratoryjnymi w biurach budowlanych, laboratorjach fabrycznych i biurach konstrukcyjnych. W związku z tem istnieje projekt, aby szkoły elementarne techniczne w Norrköping, Malmö, Örebro, Borås i Härnösand, szkoła budowlana i mechaniczna w Stockholmie i szkoła przędzalnicza w Borås zamienione zostały na: 3 szkoły techniczne przemysłu maszynowego: 1 w Stockholmie, 1 w Malmö i 1 w Örebro; 2 szkoły budowlane: 1 w Stockholmie i 1 w Malmö; 1 szkołę dróg lądowych i wodnych w Norrköping; 1 szkołę tkacką w Borås, 1 szkołę dla przemysłu drzewnego w Härnösand, oraz aby zorganizować nowe szkoły:

1 szkołę chemiczną w Hälsingborgu, 1 szkołę papierniczą w Karlstad, oraz aby przy szkole górniczej w Falun utworzyć oddział dla giserów.

Od kandydatów do tych szkół winno być wymagane wykształcenie w zakresie kursu szkół realnych z języka szwedzkiego, matematyki, fizyki i chemji, w niektórych razach i rysunku, oraz conajmniej uprzednia dwuletnia praca zawodowa.

Projekt komisji przewiduje reorganizację szkoły technicznej w Stockholmie na szkołę rzemiosł i przemysłu artystycznego w podziałem na oddziały niższy i wyższy; przy tym ostatnim odbywałoby się kształcenie nauczycieli rysunków i kaligrafji. Państwowa szkoła normalna dla kształcenia nauczycieli szkół przemysłowych i rzemieślniczych winna być specjalnem seminarjum nauczycielskiem, połączonem ze szkołą wzorową i doświadczalną.

Naczelna dyrekcja szkół technicznych według projektu ma się składać z naczelnego dyrektora, jako szefa, i 4 radców oraz z potrzebnej liczby urzędników kancelaryjnych. Zadaniem dyrekcji byłoby realizowanie projektu reorganizacji szkolnictwa technicznego oraz kierowanie dalszym jego rozwojem.

RP 3973

	Mk. ten.
H. J. Rygier. Materiały do dziejów oświaty w Polsce:	
Nr. 1. Raport Izby Edukacyjnej z 1808 r.	—75
Nr. 2. Zarys organizacyjno-administracyjnych prac Izby Edukacyjnej w 1807 i 1808 r.	—75
Nr. 3. Dozór szkół żeńskich w Księstwie Warszawskim	—75
Nr. 4. Projekty organizacji oświaty w 1807 r.	1.50
<hr/>	
H. J. Rygier. Rocznik Szkolnictwa Polskiego. rok 1919.	10.—
<hr/>	
H. J. Rygier, K. Apfelbaum-Jabłonowski i B. Mrozowski. Statystyka szkolna m. Warszawy. Cz. I I.—cz. II	1.—

